

Arbeidsmarktenquête 2008

Verwachtingen en meningen over de arbeidsmarkt van morgen

Jan Nelissen en Klaas de Vos

Onderzoek uitgevoerd door CentERdata in opdracht van de Raad voor Werk en Inkomen

Oktober 2008
Raad voor Werk en Inkomen

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Algemene verwachtingen ten aanzien van de arbeidsmarkt	3
Specifieke onderwerpen aangaande de arbeidsmarkt	5
Internationalisering	6
Inleiding	10
1 Algemene verwachtingen ten aanzien van de arbeidsmarkt	13
Werkgelegenheid	13
Verwachting werkloosheid	14
Arbeidsparticipatie vrouwen	17
2 Specifieke onderwerpen aangaande de arbeidsmarkt	19
Vrouwen in topposities	19
Werknemers afkomstig uit Oost-Europese landen	20
Inkomensverschillen	20
De situatie van allochtonen	21
Kwaliteit van de aansluiting tussen beroepsonderwijs en arbeidsmarkt	23
3 Arbeidsmobiliteit	25
4 Internationalisering	28
Zijn Nederlandse bedrijven sterk genoeg?	29
Welke regio heeft de meeste invloed?	29
Kansen of bedreigingen?	30
Werknemers: voldoende kennis en competenties?	33
Wordt in het onderwijs voldoende aandacht besteed aan internationalisering?	34
Verwachte ontwikkelingen als het gaat om offshoring	34
Europese Unie verder uitbreiden?	35
Mogelijke effecten van internationalisering op het ontstaan van sociale problemen, het niveau van de sociale voorzieningen en het loonpeil	37
De aantrekkingskracht van Nederland	39
Vertrek naar het buitenland: factoren van belang	40
Bijlage 1 Antwoorden per respondentgroep	45

Samenvatting

In dit rapport staan de resultaten van de Arbeidsmarktenquête 2008, uitgevoerd voor het Najaarscongres van de Raad voor Werk en Inkomen (RWI) op 30 oktober 2008. Het thema van dit congres is “Grensverleggende arbeid. De Nederlandse arbeidsmarkt in internationaal perspectief”. Het doel van deze enquête is zicht te krijgen op de meningen en verwachtingen van ‘arbeidsmarktprofessionals’ over de arbeidsmarkt in de periode tot 2011. Dit betreft personen met een rechtstreekse, beroepsmatige relatie met de arbeids- en re-integratiemarkt. Daarnaast worden de meningen en verwachtingen van deze arbeidsmarktprofessionals vergeleken met die van de Nederlandse bevolking. Net als de afgelopen twee jaar zijn de arbeidsmarktprofessionals door de RWI benaderd via de elektronische nieuwsbrief *RWI-zine*. De opinie van de Nederlandse bevolking is wederom in beeld gebracht via een internetenquête onder het CentERpanel - een representatieve steekproef van Nederlandse huishoudens - van CentERdata (Universiteit van Tilburg). Wat betreft de arbeidsmarktprofessionals onderscheiden we betrokkenen bij Uitvoering, Re-integratie, vertegenwoordigers van Werknemers, Werkgevers, Overheid en Overigen.

Uit het rapport blijkt opnieuw dat de arbeidsmarktprofessionals en de Nederlandse bevolking niet altijd dezelfde meningen en verwachtingen hebben ten aanzien van arbeidsmarktontwikkelingen. Ook tussen de arbeidsmarktprofessionals onderling verschillen de meningen regelmatig. In deze samenvatting geven we de diverse resultaten kort weer en melden we de meest markante verschillen.

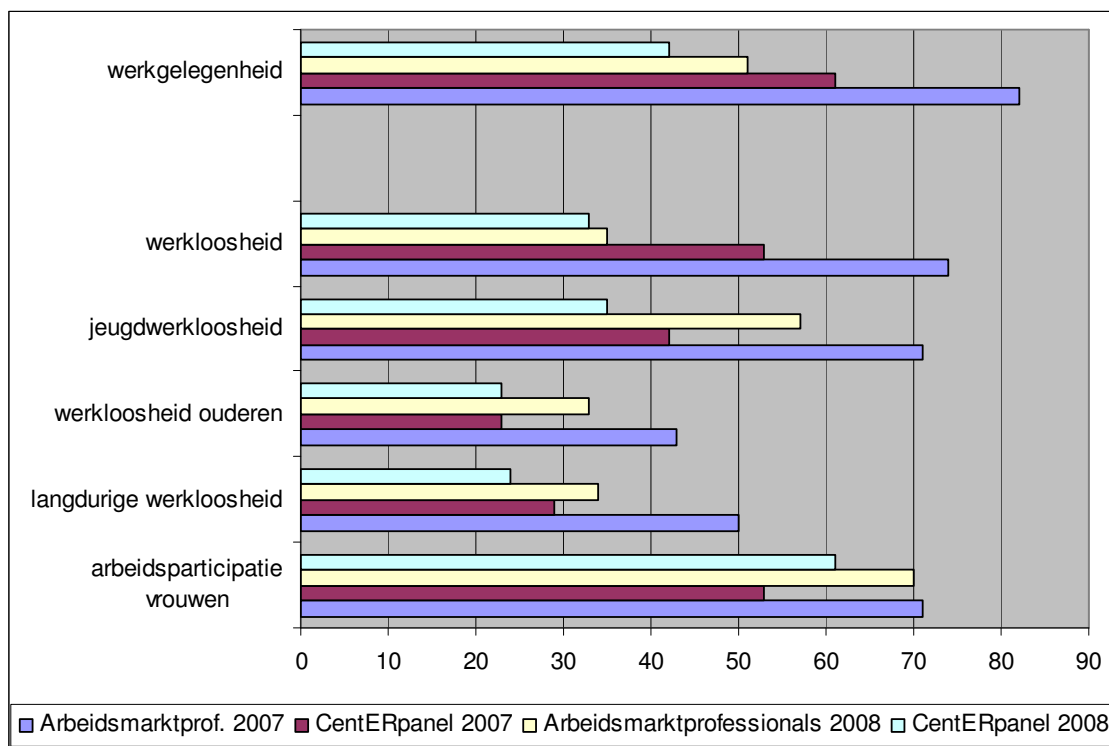
Algemene verwachtingen ten aanzien van de arbeidsmarkt

Ten aanzien van de ontwikkeling van de werkgelegenheid tot 2011 is men minder optimistisch gestemd in vergelijking met een jaar geleden. Toen verwachtte de meerderheid in alle partijen een lichte of zelfs forse toename. Van de arbeidsmarktprofessionals voorzag 82% een stijging en van de Nederlandse bevolking: 61%. Nu is dat 51% respectievelijk 42% (zie Grafiek 1)¹. Hierbij is de groep Overheid aanzienlijk optimistischer dan de overige groepen, terwijl de groepen Werknemers, Re-integratiebedrijven en Uitvoering het minst optimistisch zijn.

Wat betreft de totale werkloosheid wordt in de periode tot 2011 door een derde van de respondenten een daling verwacht. Dat is aanzienlijk minder dan vorig jaar, toen 74% van de arbeidsmarktprofessionals en 53% van de Nederlandse bevolking een daling verwachtte.

¹ Hierbij moet worden vermeld dat de arbeidsmarktenquête is afgenomen voordat de kredietcrisis wereldwijd in alle hevigheid uitbrak. Het is niet uitgesloten dat de verwachtingen over de arbeidsmarkt inmiddels verder naar beneden zijn bijgesteld.

Grafiek 1 Percentages met positieve verwachtingen over arbeidsmarkt

Ten aanzien van de jeugdwerkloosheid zijn de arbeidsmarktprofessionals minder pessimistisch. Maar ook hier zien we een minder positief beeld in vergelijking met een jaar geleden. Daarbij dient wel opgemerkt te worden dat de jeugdwerkloosheid in de afgelopen twee tot drie jaar al aanzienlijk gedaald is.

Pessimistischer dan over de jeugdwerkloosheid is men over de werkloosheid onder ouderen en langdurig werklozen. Hiervan verwacht bijna 35% van de arbeidsmarktprofessionals en ongeveer een kwart van de Nederlanders een daling. Bijna 60% van de Nederlandse bevolking en 44% van de arbeidsmarktprofessionals voorziet echter een stijging van de werkloosheid onder ouderen. Wat betreft de langdurige werkloosheid voorziet een derde in beide groepen een stijging. Vooral de arbeidsmarktprofessionals waren vorig jaar optimistischer gestemd. In 2008 zijn met name de groep Overheid en de vertegenwoordigers van de groep Werkgevers relatief optimistisch gestemd over de ontwikkeling van de langdurige werkloosheid. Aan de andere kant is de groep Uitvoering minder optimistisch gestemd in vergelijking met andere groepen.

De arbeidsparticipatie onder vrouwen zal naar verwachting verder toenemen. Met een percentage van 70% dat een toename verwacht zijn de arbeidsmarkt-professionals wederom optimistischer dan de gemiddelde Nederlander (61%).

Specifieke onderwerpen aangaande de arbeidsmarkt

Zowel arbeidsmarktprofessionals als de Nederlandse bevolking verwachten een lichte stijging van het aantal vrouwen in topposities.

Vrijwel iedereen verwacht een verdere toename van het aantal werknemers in Nederland afkomstig uit een van de Oost-Europese landen. Een groot deel van de respondenten verwacht zelfs een forse toename.

Er is eveneens grote overeenstemming over de inkomensverschillen; deze zullen naar verwachting tussen nu en 2011 stijgen. Over de mate waarin is men vrij eensgezind, met uitzondering van de groep Werknemers. Deze laatste groep verwacht een aanzienlijk grotere toename van de inkomensverschillen in vergelijking met de andere groepen en de Nederlandse bevolking.

Enigszins optimistisch is men gestemd over de veranderingen in de achterstand van allochtonen ten opzichte van autochtonen. De meerderheid verwacht dat deze achterstand licht zal dalen. Een zeer opvallende bevinding is dat vrijwel een ieder van mening is dat er op de arbeidsmarkt sprake is van discriminatie op basis van etnische afkomst, waarbij de arbeidsmarktprofessionals in 34% van de gevallen zelfs spreken over discriminatie in hoge of zeer hoge mate.

Ten aanzien van mobiliteit geldt dat er in het bijzonder onder de arbeidsmarktprofessionals een aanzienlijke groep is die van mening is dat er te weinig vrijwillig van werkgever gewisseld wordt (externe mobiliteit) en een nog grotere groep die vindt dat er te weinig functiewisselingen (interne mobiliteit) plaatsvinden. Wel is de verwachting dat de externe mobiliteit (licht) zal toenemen. Dat geldt ook voor de intersectorale mobiliteit (waarbij men niet alleen van werkgever wisselt, maar ook naar een andere branche of sector overstapt).

De gemiddelde respondent is niet erg enthousiast over de kwaliteit van de aansluiting tussen beroepsonderwijs en arbeidsmarkt. De meerderheid vindt deze matig tot slecht. Echter, een kwart van de respondenten is minder negatief en betitelt de kwaliteit van de aansluiting tussen beroepsonderwijs en arbeidsmarkt als voldoende of goed.

Internationalisering

De arbeidsmarkt wordt steeds internationaler. Op de arbeidsmarkt in Nederland worden onder meer als gevolg van de vergrijzing structurele personeelstekorten voorzien. Hoe kan Nederland de juiste werknemers binden en behouden? Is het concurrerend vermogen van de Nederlandse economie bestand tegen de internationale ontwikkelingen? Wat betekent de internationalisering voor de competenties van werknemers? Aan deze kwesties is dit jaar een belangrijk deel van de arbeidsmarktenquête 2008 gewijd.

Over de stelling “Nederlandse bedrijven zijn sterk genoeg om zich zonder overheidssteun in de wereldeconomie staande te houden” zijn de arbeidsmarktprofessionals en de Nederlandse bevolking vrij eensgezind. Van de arbeidsmarktprofessionals is ruim de helft het hier (zeer) mee eens en van de Nederlandse bevolking is dat bijna de helft². Oneens met de stelling toont zich 17% van de arbeidsmarktprofessionals en 13% van de Nederlandse bevolking.

Volgens ongeveer de helft van de ondervraagden (arbeidsmarktprofessionals: 54%, Nederlandse bevolking: 46%) heeft de regio Europa de meeste invloed op de Nederlandse arbeidsmarkt. Azië wordt ongeveer half zo vaak genoemd, en Noord-Amerika door bijna 10%.

Kansen of bedreigingen?

Voor hoger opgeleiden levert de toenemende invloed van buitenaf vooral kansen op. Van de arbeidsmarktprofessionals denkt 78% daar zo over en van de Nederlandse bevolking 62%. Voor middelbaar opgeleiden levert de invloed van buitenaf eveneens meer kansen dan bedreigingen op maar voor werkzoekenden en laag opgeleiden vormt de toenemende invloed van buitenaf vooral een bedreiging. Arbeidsmarktprofessionals zijn voor deze groepen pessimistischer dan de gemiddelde Nederlander. Vooral ten aanzien van de laag opgeleiden zijn de arbeidsmarktprofessionals nogal pessimistisch: zo'n 75% denkt dat de invloed van buiten voor deze groep bedreigend of zeer bedreigend is (Nederlandse bevolking: 59%). Voor werkzoekenden liggen de percentages iets lager. De werknemersvertegenwoordigers zijn iets negatiever dan de anderen over de kansen voor middelbaar opgeleiden en werkzoekenden, terwijl de vertegenwoordigers van de werkgevers voor de laatste groep juist optimistischer zijn.

De internationalisering vormt voor slechts een klein deel (5%) van de respondenten een bedreiging voor de eigen arbeidsmarktpositie. Ook onder lager opgeleiden ligt het percentage verrassend laag.

² Ook deze resultaten zijn verzameld voordat de ernst van de kredietcrisis tot Nederland doordrong.

Kennis en competenties en onderwijs

Met de stelling dat werknemers in Nederland over voldoende kennis en competenties beschikken om zich staande te houden ongeacht de internationalisering van de arbeidsmarkt is bijna helft van de Nederlandse bevolking het eens tegenover 40% van de arbeidsmarktprofessionals. Anderzijds is 14% van de Nederlandse bevolking ermee oneens, tegen 31% van de arbeidsmarktprofessionals.

Ook over de stelling dat in het Nederlandse (beroeps)onderwijs voldoende aandacht wordt besteed aan de internationalisering van de arbeidsmarkt is de Nederlandse bevolking iets positiever dan de arbeidsmarktprofessionals, al overtreft in beide groepen het aantal respondenten dat het niet met de stelling eens is ruim het aantal voorstanders.

Offshoring

Voor hoog gekwalificeerde arbeid verwacht 38% van de Nederlandse bevolking en 46% van de arbeidsmarktprofessionals een stijging van de offshoring. Voor middelbaar gekwalificeerde arbeid verwachten zowel de Nederlandse bevolking als de arbeidsmarktprofessionals nog iets vaker een toename: 43%, respectievelijk 53%. Het vaakst wordt voor laag gekwalificeerde arbeid een stijging verwacht: 53%, respectievelijk 65%. Opvallend is dat in de laatste groep ook vaker een forse stijging dan een lichte stijging wordt verwacht.

Van de groepen arbeidsmarktprofessionals verwachten de vertegenwoordigers van de werknemers voor hoger en middelbaar gekwalificeerde arbeid wat vaker een toename van offshoring dan de overige groepen.

Europese Unie

Door de vergrijzing in Europa zal op termijn het aantal werknemers op de arbeidsmarkt dalen. Een van de mogelijke keuzes om hieraan het hoofd te bieden is het uitbreiden van de Europese Unie. Een meerderheid van zowel de Nederlandse bevolking als de arbeidsmarktprofessionals acht dat niet of nauwelijks of helemaal niet gewenst en nog eens ongeveer een derde acht het slechts in beperkte mate gewenst.

Mogelijke effecten van internationalisering

Een meerderheid van zowel de Nederlandse bevolking als van de arbeidsmarktprofessionals verwacht op zijn minst een lichte toename van de sociale problemen als gevolg van de verdergaande internationale arbeidsmobiliteit. Een ruime meerderheid van zowel de Nederlandse bevolking (59%) als de arbeidsmarktprofessionals

(70%) verwacht verder een afname van het niveau van de sociale voorzieningen in Nederland als gevolg van de internationalisering van de arbeidsmarkt. De professionals werkzaam in de uitvoering zijn daarover nog iets somberder dan de andere groepen.

Over de gevolgen van de internationalisering voor het loonpeil is men in meerderheid wat minder pessimistisch. Ruim een kwart van de Nederlandse bevolking en iets meer dan een derde van de arbeidsmarktprofessionals verwacht dat het loonpeil in Nederland zal dalen als gevolg van de internationalisering van de arbeidsmarkt. Hier blijken de arbeidsmarktprofessionals werkzaam bij de overheid wat minder pessimistisch dan de overige groepen.

De aantrekkingskracht van Nederland

Een belangrijk aspect van de internationalisering van de arbeidsmarkt betreft het feit dat steeds meer buitenlanders zich al dan niet tijdelijk in Nederland vestigen. Gevraagd is in hoeverre men Nederland aantrekkelijk acht als vestigingsland voor de volgende groepen: medewerkers van internationale non-profitorganisaties, topbestuurders van internationaal opererende bedrijven, hoogopgeleide kenniswerkers, vaklieden, laagopgeleide werkers, en studenten. Als aantrekkelijk vestigingsland scoort Nederland het hoogst voor vaklieden, gevolgd door hoogopgeleide kenniswerkers en studenten. Gemiddeld net voldoende scoort het vestigingsklimaat voor medewerkers van internationale non-profitorganisaties en topbestuurders van internationaal opererende bedrijven. Het minst aantrekkelijk is Nederland voor laag opgeleide werkers. De arbeidsmarktprofessionals blijken voor deze groep nog iets pessimistischer dan de Nederlandse bevolking.

Vertrek naar het buitenland: factoren van belang

Het laatste onderwerp van de arbeidsmarktenquête betreft een mogelijk vertrek naar het buitenland. De respondenten is gevraagd op basis van een lijst van factoren die daarbij mogelijk een rol spelen aan te geven welke factoren belangrijk zijn en welke niet. Opmerkelijk is dat bij de afweging om zich in een ander land te vestigen omgevingsfactoren (leef- en woonklimaat in het buitenland en in Nederland) zwaarder blijken te wegen dan werkgerelateerde factoren zoals mogelijke perspectieven op een beter salaris of een snellere carrière. Ook het opdoen van levens- of werkervaring in het buitenland komt bij de meeste respondenten niet op de eerste plaats. Ondanks het feit dat de vraagstelling bij de arbeidsmarktprofessionals iets afweek, blijken de antwoorden opvallend vergelijkbaar met die van de Nederlandse bevolking. De diverse groepen arbeidsmarktprofessionals hechten alle in ongeveer dezelfde volgorde belang aan de zes genoemde factoren. Opvallend is daarbij dat de groepen 'Rest' en 'Werknemers' duidelijk

minder belang hechten aan de factor leef- en woonklimaat in Nederland dan de overige groepen.

Een laatste opmerkelijk resultaat van de arbeidsmarktenquête betreft de antwoorden op de vraag of men zelf graag in het buitenland zou willen werken. Van de Nederlandse bevolking antwoordt in totaal ongeveer 20% bevestigend op deze vraag. Van de arbeidsmarktprofessionals geeft meer dan 35% aan graag in het buitenland te willen werken. De groep arbeidsmarktprofessionals met het hoogste percentage dat graag in het buitenland zou willen werken wordt gevormd door de medewerkers van de re-integratiebedrijven.

Al met al blijken arbeidsmarktprofessionals in vergelijking met vorig jaar duidelijk somberder over de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt in de komende jaren. Net als vorig jaar zijn ze echter iets optimistischer dan de gemiddelde Nederlander. In het algemeen zijn de arbeidsmarktprofessionals daarentegen wat negatiever dan de gemiddelde Nederlander over de gevolgen van de internationalisering van de arbeidsmarkt.

Inleiding

Deze rapportage beschrijft de resultaten van de Arbeidsmarktenquête 2008. Het doel van deze enquête is zicht te krijgen op de meningen en verwachtingen van ‘arbeidsmarktprofessionals’ over de arbeidsmarkt in de periode tot 2011. Daarnaast is ook de Nederlandse bevolking gevraagd naar haar meningen en verwachtingen. De enquête is gehouden in het kader van het Najaarscongres van de RWI op 30 oktober 2008.

De Arbeidsmarktenquête 2008 is aan twee groepen respondenten voorgelegd. Allereerst is net als de afgelopen twee jaar een enquête uitgezet onder de relaties van de RWI via de elektronische nieuwsbrief *RWI-zine*. Het gaat hier om personen die een rechtstreekse, beroepsmatige relatie hebben met de arbeids- en re-integratiemarkt, in dit rapport aangeduid als ‘arbeidsmarktprofessionals’. Daarbinnen kunnen de volgende groepen worden onderscheiden:

- Uitvoering: uitvoerders in de sociale zekerheid (CWI, UWV, SVB);
- Re-integratiebedrijven: re-integratiebedrijven, maar ook: arbodiensten, interventiebedrijven en scholingsinstituten;
- Werknemers: werknemers, werknemersorganisaties, cliënten, cliëntenvertegenwoordiging;
- Werkgevers: werkgevers, werkgeversorganisaties, branche-organisaties;
- Overheid: de overheidssector (politiek en ambtelijk, zowel lokaal als landelijk);
- Rest: media, onderzoeks- en adviesbureaus, overige organisaties.

Daarnaast is net als in 2007 de Nederlandse bevolking geënquêteerd. Het gaat hier om een enquête uitgevoerd door CentERdata in Tilburg waarbij de vragen zijn gesteld aan de leden van het CentERpanel, een representatieve steekproef van Nederlandse huishoudens. Dit betreft een Internetpanel, waarbij de deelnemers wekelijks vragen beantwoorden. Huishoudens die geen toegang hebben tot Internet krijgen van CentERdata een Internetaansluiting en de daarbij behorende apparatuur. Voor huishoudens zonder persoonlijke computer is dat een zogenaamde set-top box die kan worden aangesloten op een TV toestel dat dan als terminal dienst doet. Het CentERpanel wordt gebruikt voor veel wetenschappelijk onderzoek in Nederland en daarbuiten.

In totaal hebben in 2008 526 arbeidsmarktprofessionals een bruikbare vragenlijst ingevuld. In 2007 bedroeg dat aantal 671 en in 2006 bedroeg het aantal respondenten 733. De resultaten hiervan geven een adequaat beeld van de opvattingen van de

arbeidsmarktprofessionals. Daarnaast hebben dit jaar 1851 personen van 18 jaar en ouder de enquête ingevuld via het CentERpanel. In 2007 kende deze enquête 1565 respondenten. De uitkomsten in deze groep kunnen worden gezien als een goede weerspiegeling van de mening van de Nederlandse bevolking.

De achtergrond van de arbeidsmarktprofessionals, zoals door henzelf opgegeven, is weergegeven in Tabel 0-1. Hierin is ook weergegeven tot welke van de bovengenoemde respondentgroepen men gerekend is in de grafieken in de bijlage.

Tabel 0-1 Achtergrond arbeidsmarktprofessionals

<i>Achtergrond</i>	<i>Groep</i>	<i>Arbeidsmarktprofessionals</i>		
		2008	2007	2006
ambtenaar gemeente / provincie	Overheid	14%	10%	10%
ambtenaar landelijke overheid	Overheid	3%	4%	3%
cliënt / cliëntenvertegenwoordiging	Werknemers	3%	3%	4%
Media	Rest	1%	1%	1%
onderzoeksbureau, adviesorganisatie	Rest	13%	12%	12%
politiek gemeente / provincie	Overheid	2%	1%	1%
politiek landelijk	Overheid	1%	1%	2%
re-integratie, arbo, interventie, scholing, onderwijs, opleiding	Re-integratie	30%	34%	35%
uitvoering sociale zekerheid	Uitvoerders	9%	8%	8%
werkgevers, werkgeversorganisaties, branche-organisaties	Werkgevers	10%	11%	10%
Werknemers, werknemersorganisaties	Werknemers	3%	4%	4%
Overig	Rest	11%	11%	11%
Totaal	Totaal RWI	100% (N=526)	100% (N=671)	100% (N=733)

Een grote groep arbeidsmarktprofessionals is actief op het gebied van re-integratie, arbo, interventie, scholing, onderwijs en opleiding (30% in 2008). Ook ambtenaren (17%), werkgevers (10%), uitvoerders op het terrein van de sociale zekerheid (9%) en onderzoeks- en adviesorganisaties (13%) zijn goed vertegenwoordigd. Net als de afgelopen twee jaar valt op dat de politici vrijwel ontbreken (3%). Overigens is de verdeling over de diverse groepen nagenoeg dezelfde als de voorgaande jaren.

Van de respondenten uit het CentERpanel, de Nederlandse bevolking, geven zowel in dit jaar als in 2007 9% aan zich beroepsmatig met de arbeidsmarktsector bezig te houden; zie Tabel 0-2.

Tabel 0-2 Houdt u zich beroepsmatig met de arbeidsmarktsector bezig?

	2008		2007	
	Nederlandse bevolking			
ja	160	9%	135	9%
nee	1691	91%	1430	91%
totaal	1851	100%	1565	100%

De enquête van 2008 kan onderverdeeld worden in vier thema's:

1. Algemene verwachtingen ten aanzien van de arbeidsmarkt
2. Specifieke onderwerpen gerelateerd aan de arbeidsmarkt
3. Mobiliteit
4. Internationalisering

In het hiernavolgende zullen we de resultaten voor deze thema's achtereenvolgens bezien. In dit rapport beperken we ons daarbij voornamelijk tot rechte tellingen van de antwoorden op de diverse vragen, waarbij we ons afvragen of er verschillen zijn tussen de arbeidsmarktprofessionals en de Nederlandse bevolking en tussen de diverse subgroepen binnen de arbeidsmarktprofessionals. De onderlinge samenhang tussen de antwoorden op de verschillende vragen blijft grotendeels buiten beschouwing.

1 Algemene verwachtingen ten aanzien van de arbeidsmarkt

Aan de respondenten zijn om te beginnen enkele vragen gesteld over hun algemene arbeidsmarktverwachtingen voor de periode tot 2011. Het gaat daarbij de ontwikkeling van de werkgelegenheid en werkloosheid, waarbij bij de laatste een aantal specifieke groepen onderscheiden wordt. Een aantal van deze vragen is ook in 2007 aan het CentERpanel en de afgelopen twee jaar aan de arbeidsmarktprofessionals gesteld, zij het dat het toen ging om de arbeidsmarktverwachtingen tot 2010. Daar waar beschikbaar, worden ook de antwoorden van 2006 en 2007 in de rapportage meegenomen.

Werkgelegenheid

Zowel de arbeidsmarktprofessionals als de Nederlandse bevolking verwachten dat de werkgelegenheid tot 2011 zal toenemen; zie Tabel 1-1. Hierbij zijn de arbeidsmarktprofessionals iets optimistischer dan de gemiddelde Nederlander.³ Verwacht iets meer dan 40% van de Nederlanders dat de werkgelegenheid zal toenemen, onder de arbeidsmarktprofessionals is dat in 2008 51%. In 2007 was meer dan 80% (en het jaar daarvoor zelfs bijna 90%) van de arbeidsmarktprofessionals van mening dat de werkgelegenheid tot 2010 zou toenemen. Dit jaar is 5% van de arbeidsmarktprofessionals van mening dat die stijging fors zal zijn. Dat was voorgaande jaren aanzienlijk hoger, 17% vorig jaar en 28% in 2006. Een aanzienlijke groep - 26% van de arbeidsmarktprofessionals - voorziet een daling van de werkgelegenheid. Dat is een aanzienlijke stijging in vergelijking met de voorafgaande jaren. Toen was slechts een kleine groep van mening dat de werkgelegenheid in de nabije toekomst zou dalen. Er is dus sprake van een wat minder optimistisch beeld, maar het idee dat de werkgelegenheid zal toenemen, leeft nog steeds bij meer dan de helft van de arbeidsmarktprofessionals.

³ De verschillen in verwachtingen tussen arbeidsmarktdeskundigen en de Nederlandse bevolking zijn op basis van de chi-kwadraat toets steeds significant, met uitzondering van de verwachtingen betreffende het aantal vrouwen in topposities (Tabel 2-1). De overschrijdingskans is daarbij in het algemeen kleiner dan 1%.

Tabel 1-1 Verwachting werkgelegenheid

	2008 (periode tot 2011)		2007 (periode tot 2010)		2006 (tot 2009)
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals	Arbeidsmarkt- professionals
fors stijgen	3%	5%	9%	17%	28%
licht stijgen	39%	46%	52%	65%	61%
stabiel blijven	29%	21%	22%	12%	7%
licht dalen	23%	25%	11%	5%	3%
fors dalen	2%	1%	1%	1%	0%
weet niet / geen mening	4%	1%	5%	1%	1%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1565)	100% (N=671)	100% (N=733)

De verwachtingen zijn voor 2007 ook weergegeven voor de diverse onderscheiden groepen arbeidsmarktprofessionals, zie Grafiek 2 in Bijlage 1. Hierbij zijn de verwachtingen in een enkel cijfer per groep geaggregeerd.⁴ De verschillen tussen de diverse groepen respondenten zijn beperkt. Wel is duidelijk dat de groep Overheid aanzienlijk optimistischer is dan de overige groepen, de groepen Werknemers, Re-integratiebedrijven en Uitvoering zijn het minst optimistisch. Vorig jaar was de Overheid (samen met de groepen Werkgevers en Rest) eveneens het meest optimistisch, en de groep Werknemers was toen (samen met de deelnemers in het CentERpanel) eveneens minder optimistisch.

Verwachting werkloosheid

Verwachtte driekwart van de arbeidsmarktprofessionals in de voorafgaande twee jaren dat de werkloosheid zou dalen in de periode tot 2010, nu verwacht nog slechts ruim een derde een daling tussen nu en 2011. Dit laatste cijfer komt overeen met de verwachtingen die de Nederlandse bevolking heeft ten aanzien van de werkloosheid. Ook hier verwacht een derde een daling. Daar staat tegenover dat ook ongeveer een derde van zowel de arbeidsmarktprofessionals als de Nederlandse bevolking een stijging voorziet.

⁴ Deze indicator is als volgt per groep bepaald: [(2 * het aantal personen dat aangeeft dat er sprake is van 'fors stijgen') + (1 * het aantal personen dat aangeeft dat er sprake is van 'licht stijgen') - (2 * het aantal personen dat aangeeft dat er sprake is van 'fors dalen') - (1 * het aantal personen dat aangeeft dat er sprake is van 'licht dalen')] / aantal respondenten. 'Forse' stijgingen of dalingen krijgen dus het dubbele gewicht in vergelijking met 'lichte' dalingen of stijgingen.

Tabel 1-2 Verwachting werkloosheid

	2008 (periode tot 2011)		2007 (periode tot 2010)		2006 (tot 2009)
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals	Arbeidsmarkt- professionals
fors stijgen	5%	2%	3%	2%	2%
licht stijgen	29%	34%	14%	8%	11%
stabiel blijven	29%	29%	26%	16%	12%
licht dalen	32%	31%	48%	59%	59%
fors dalen	1%	4%	5%	15%	15%
weet niet / geen mening	4%	1%	5%	1%	1%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1565)	100% (N=671)	100% (N=733)

Ook ten aanzien van de jeugdwerkloosheid (15-25 jarigen) – zie Tabel 1-3 – zien we een wat minder optimistisch beeld in vergelijking met de voorafgaande jaren. In 2006 en 2007 verwachtte ongeveer 40% van de arbeidsmarktprofessionals dat de jeugdwerkloosheid zou dalen en zo'n 30% dacht zelfs aan een forse daling. Dit jaar verwacht eveneens 40% een lichte daling, maar een forse daling is nog maar volgens 17% van de arbeidsmarktprofessionals aan de orde. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de jeugdwerkloosheid in de afgelopen twee jaren sterk is afgenomen. Was in 2005 nog 15% van de niet-schoolgaande jongeren van 15 tot 23 jaar werkloos, vorig jaar was dat 9%. Evenals vorig jaar is de Nederlandse bevolking pessimistischer dan de arbeidsmarktprofessionals. Van hen verwacht 35% dat de jeugdwerkloosheid zal dalen, terwijl iets meer dan 25% een stijging in het verschiet ziet.

Tabel 1-3 Verwachting jeugdwerkloosheid

	2008 (periode tot 2011)		2007 (periode tot 2010)		2006 (tot 2009)
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals	Arbeidsmarkt- professionals
fors stijgen	4%	3%	4%	2%	3%
licht stijgen	22%	15%	19%	10%	13%
stabiel blijven	34%	23%	30%	16%	13%
licht dalen	30%	40%	37%	41%	38%
fors dalen	5%	17%	5%	30%	31%
weet niet / geen mening	5%	1%	6%	2%	2%
Totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1565)	100% (N=671)	100% (N=733)

Ook ten aanzien van de werkloosheid onder ouderen (de 50- tot 65-jarigen) zijn de gemiddelde Nederlander en met name de arbeidsmarktprofessionals minder optimistisch geworden; zie Tabel 1-4. Verwachtte vorig jaar 43% van de arbeidsmarktprofessionals een daling van de werkloosheid onder ouderen en 33% een stijging, nu is dat 33 respectievelijk 44%. Opvallend is dat beide groepen een grotere kans op werkloosheid voorzien voor de ouderen in vergelijking met de totale populatie, maar dat het verschil tussen de verwachte ontwikkeling van de werkloosheid van ouderen en die van de totale populatie dit jaar duidelijk kleiner is dan vorig jaar. De relatieve arbeidsmarktpositie van ouderen lijkt bijgevolg iets verbeterd te zijn.

Tabel 1-4 Verwachting werkloosheid onder ouderen

	2008 (periode tot 2011)		2007 (periode tot 2010)	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals
fors stijgen	16%	10%	12%	11%
licht stijgen	32%	34%	32%	22%
stabiel blijven	24%	23%	28%	24%
licht dalen	21%	31%	21%	37%
fors dalen	2%	2%	2%	6%
weet niet / geen mening	5%	1%	6%	1%
Totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1565)	100% (N=671)

Ten aanzien van langdurig werklozen – personen die langer dan een jaar werkloos zijn – is men ietwat optimistischer in vergelijking met ouderen. Maar ook hier geldt dat men in vergelijking met vorig jaar wat pessimistischer geworden is. En dat geldt ook hier weer in het bijzonder voor de arbeidsmarktprofessionals.

Tabel 1-5 De ontwikkeling in het aantal langdurig werklozen (langer dan 1 jaar)

	2008 (periode tot 2011)		2007 (periode tot 2010)	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals
fors stijgen	8%	6%	6%	4%
licht stijgen	24%	27%	19%	14%
stabiel blijven	37%	31%	41%	30%
licht dalen	22%	30%	26%	44%
fors dalen	2%	4%	3%	6%
weet niet / geen mening	7%	1%	6%	1%
Totaal	100% (N=1851)	100% (N=525)	100% (N=1565)	100% (N=671)

Bezien we het beeld voor de onderscheiden groepen arbeidsmarktprofessionals (zie Grafiek 2 in Bijlage 1) dan is helder dat de groep Uitvoering het minst optimistisch is. Zij zijn pessimistischer in hun verwachtingen in vergelijking met de andere groepen wat betreft de ontwikkeling van de jeugdwerkloosheid, de werkloosheid onder ouderen en de kansen voor langdurig werklozen. De Nederlandse bevolking (het CentERpanel) is relatief minder optimistisch over de kansen van jongeren en ouderen. De vertegenwoordigers van de groep Werknemers zijn evenals de groep Uitvoering minder optimistisch wat betreft de langdurige werkloosheid. De groepen Overheid en Werkgevers zijn ten aanzien van de werkloosheid het meest optimistisch. Voor het overige zijn de verschillen tussen de verschillende groepen arbeidsmarktprofessionals in het algemeen beperkt.

Was vorig jaar de Nederlandse bevolking vergeleken met de arbeidsmarktprofessionals pessimistischer, dit jaar zijn de meningen tussen de twee groepen wat minder verdeeld.

Arbeidsparticipatie vrouwen

In het kader van de werkgelegenheidsontwikkeling is ook specifiek gevraagd naar de arbeidsparticipatie van vrouwen (zie Tabel 1-6). Een kwart van de arbeidsmarktprofessionals en iets meer van de Nederlandse bevolking verwacht weinig veranderingen. De meerderheid voorziet wel een toename van de arbeidsparticipatie van vrouwen. Bij arbeidsmarktprofessionals is het percentage in de drie jaren dat hier naar gevraagd is stabiel en bedraagt zo'n 70%; onder de Nederlandse bevolking ligt het percentage iets lager. Een gering aantal personen in beide groepen verwacht echter een daling van de arbeidsparticipatie van vrouwen. De verschillen tussen de onderscheiden groepen arbeidsmarktprofessionals zijn beperkt; zie Grafiek 3 in Bijlage 1.

Tabel 1-6 Verwachting arbeidsparticipatie van vrouwen

	2008 <i>(periode tot 2011)</i>		2007 <i>(periode tot 2010)</i>		2006 <i>(tot 2009)</i>
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals	Arbeidsmarkt- professionals
fors stijgen	4%	10%	6%	7%	9%
licht stijgen	57%	60%	47%	64%	63%
stabiel blijven	28%	25%	33%	22%	24%
licht dalen	6%	5%	5%	5%	3%
fors dalen	0%	1%	0%	1%	0%
weet niet / geen mening	4%	0%	8%	1%	2%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1565)	100% (N=671)	100% (N=733)

2 Specifieke onderwerpen aangaande de arbeidsmarkt

In dit hoofdstuk bezien we een aantal specifieke onderwerpen die voor een deel vooral recent in de belangstelling zijn gekomen. Het betreft:

- Het aantal vrouwen in topposities;
- Het aantal Oost-Europese werknemers in Nederland;
- Inkomensverschillen;
- De achterstand van allochtonen ten opzichte van autochtonen;
- Discriminatie van etnische groepen op de arbeidsmarkt;
- De aansluiting van onderwijs bij de arbeidsmarkt.

Vrouwen in topposities

Arbeidsmarktprofessionals en de gemiddelde Nederlander zijn eensgezind ten aanzien van de ontwikkeling van het aantal vrouwen in topposities in de periode tot 2011; zie Tabel 2-1. Rond de 60% in beide groepen verwacht een toename van dit aantal. Hierbij zij opgemerkt dat slechts een zeer kleine groep (2% van de respondenten) een forse toename verwacht. Iets meer dan 35% verwacht dat het aantal stabiel zal blijven en een kleine groep (2% van de Nederlandse bevolking en 1% van de arbeidsmarktprofessionals) verwacht een daling. In vergelijking met 2007 is het beeld nauwelijks gewijzigd. De verschillen tussen de onderscheiden groepen arbeidsmarktprofessionals zijn zeer gering; zie Grafiek 3 in Bijlage 1.

Tabel 2-1 *Verwachting ontwikkeling aantal vrouwen in topposities*

	2008 (periode tot 2011)		2007 (periode tot 2010)	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals
fors toenemen	2%	4%	2%	2%
licht toenemen	58%	64%	56%	60%
gelijk blijven	33%	30%	37%	36%
afnemen	2%	2%	2%	1%
fors afnemen	0%	0%	0%	0%
weet niet / geen mening	4%	1%	4%	1%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1565)	100% (N=671)

Werknemers afkomstig uit Oost-Europese landen

Vrijwel iedereen (zie Tabel 2-2) verwacht een toename van het aantal in Nederland werkzame personen die afkomstig zijn uit Oost-Europa. In vergelijking met vorig jaar is men iets minder stellig, maar het verschil is beperkt. Zo verwachtte in 2007 94% van de arbeidsmarktprofessionals een stijging en ruim de helft daarvan zelfs een forse stijging, dit jaar verwacht 89% van deze groep een stijging en gaat het bij het merendeel in deze groep om een lichte stijging van het aantal werknemers afkomstig uit Oost-Europa. Onder de arbeidsmarktprofessionals zijn de verschillen tussen de verschillende groepen beperkt.

Tabel 2-2 Verwachting ontwikkeling aantal werknemers in Nederland afkomstig uit Oost-Europese landen

	2008 (periode tot 2011)		2007 (periode tot 2010)	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals
fors stijgen	34%	34%	41%	53%
licht stijgen	47%	55%	45%	41%
stabiel blijven	10%	6%	1%	4%
licht dalen	3%	4%	3%	2%
fors dalen	1%	1%	0%	0%
weet niet / geen mening	4%	0%	4%	1%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1565)	100% (N=671)

De gemiddelde Nederlander verwacht een iets geringere toename in vergelijking met de arbeidsmarktprofessionals: 34% verwacht een forse toename en 47% een lichte toename. In vergelijking met het vorige jaar, verwacht een iets kleiner deel van de Nederlandse bevolking een stijging, nu dus 81% tegenover 86% in 2007.

Inkomensverschillen

Een meerderheid van de arbeidsmarktprofessionals en de Nederlandse bevolking verwacht dat de inkomensverschillen tussen nu en 2011 zullen toenemen; zie Tabel 2-3. Het beeld wijkt niet wezenlijk af van de verwachtingen in 2007. Nu verwacht 6% van de Nederlandse bevolking en 6% van de arbeidsmarktprofessionals een forse stijging van de inkomensverschillen. Bijna de helft van de Nederlanders en ruim de helft van de arbeidsmarktprofessionals voorziet een lichte toename. Minder dan 10% in beide groepen verwacht een (lichte) daling van de inkomensverschillen. In 2006 was het beeld onder de

arbeidsmarktprofessionals iets meer uitgesproken: toen verwachtte nog bijna een kwart dat de inkomensverschillen fors zouden oplopen. De verschillen tussen de diverse onderscheiden groepen arbeidsmarktprofessionals zijn klein, met uitzondering van de groep Werknemers. Deze groep verwacht een grotere stijging in vergelijking met de andere groepen; zie Grafiek 4 in Bijlage 1.

Tabel 2-3 *Verwachting ontwikkeling inkomensverschillen*

	2008 (periode tot 2011)		2007 (periode tot 2010)		2006 (tot 2009)
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals	Arbeidsmarkt- professionals
fors stijgen	6%	7%	8%	8%	23%
licht stijgen	46%	56%	46%	55%	50%
stabiel blijven	36%	31%	34%	26%	22%
licht dalen	8%	5%	8%	9%	5%
fors dalen	0%	0%	0%	0%	0%
weet niet / geen mening	4%	1%	5%	1%	1%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1565)	100% (N=671)	100% (N=733)

De situatie van allochtonen

Op de eerste plaats is gevraagd welke veranderingen men tussen nu en 2011 verwacht wat betreft de achterstand van allochtonen ten opzichte van autochtonen. Zie Tabel 2-4. Een meerderheid verwacht dat deze achterstand (licht) minder zal worden. Dat geldt voor een kleine 60% van de Nederlandse bevolking en zo'n driekwart van de arbeidsmarktprofessionals. In 2008 voorziet tegen de 10% echter grotere achterstanden, terwijl 28% van de Nederlanders en 17% van de arbeidsmarktprofessionals verwacht dat de achterstand gelijk blijft. Ten opzichte van vorig jaar zijn de verschillen beperkt.

Tabel 2-4 Ontwikkeling achterstand allochtonen ten opzichte van autochtonen

	2008 (periode tot 2011)		2007 (periode tot 2010)	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals
Fors oplopen	2%	1%	1%	1%
Licht oplopen	8%	7%	7%	6%
gelijk blijven	28%	17%	25%	16%
Licht minder worden	52%	67%	56%	70%
Fors minder worden	4%	6%	4%	6%
weet niet	4%	0%	7%	1%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1565)	100% (N=671)

Ook is gevraagd naar het op de arbeidsmarkt voorkomen van discriminatie op basis van etnische afkomst: zie Tabel 2-5. Vrijwel alle arbeidsmarktprofessionals en een zeer groot deel van de Nederlanders is van mening dat er discriminatie op basis van etnische afkomst plaatsvindt! Opvallend is dat dit percentage in 2008 zowel onder de Nederlandse bevolking als de arbeidsmarktprofessionals lager ligt in vergelijking met het vorige jaar. Van de arbeidsmarktprofessionals vindt nu 34% dat er sprake is van discriminatie in hoge dan wel zeer hoge mate; in 2007 was dat 44%. Tussen de onderscheiden groepen arbeidsmarktprofessionals zijn de verschillen beperkt; zie Grafiek 5 in Bijlage 1.⁵

⁵ Deze indicator is als volgt per groep bepaald: [(5 * het aantal personen dat aangeeft dat er sprake is van discriminatie in zeer hoge mate) + (4 * het aantal personen dat aangeeft dat er sprake is van discriminatie in mate) + (3 * het aantal personen dat aangeeft dat er sprake is van discriminatie in beperkte mate) + (2* het aantal personen dat aangeeft dat er niet of nauwelijks sprake is van discriminatie) + (1 * het aantal respondenten dat aangeeft dat er helemaal niet gediscrimineerd wordt)] / aantal respondenten.

Tabel 2-5 In hoeverre vindt er naar uw mening op de arbeidsmarkt discriminatie op basis van etnische afkomst plaats?

	2008		2007	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals
in zeer hoge mate	1%	4%	2%	4%
in hoge mate	14%	30%	19%	40%
in beperkte mate	62%	59%	66%	52%
niet of nauwelijks	14%	5%		
helemaal niet	2%	1%	4%	2%
weet niet	8%	1%	10%	2%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1565)	100% (N=671)

Kwaliteit van de aansluiting tussen beroepsonderwijs en arbeidsmarkt

Gegeven de discussie in de media over de kwaliteit van het onderwijs zal het niet verbazen dat de kwaliteit van de aansluiting tussen het (beroeps)onderwijs en de arbeidsmarkt in het algemeen als matig tot slecht wordt ervaren; zie Tabel 2-6. Slechts een kwart vindt in 2008 de kwaliteit van de aansluiting voldoende of beter. De helft van de respondenten vindt deze matig en zo'n 20% slecht of zeer slecht. De arbeidsmarktprofessionals en de gemiddelde Nederlander zijn wat dit betreft redelijk eensgezind. Ten opzichte van 2007 is het oordeel niet gewijzigd. De verschillende groepen zijn nagenoeg allemaal dezelfde mening toegedaan; zie Grafiek 5 in Bijlage 1.⁶

⁶ Deze indicator is als volgt per groep bepaald: [(3 * het aantal personen dat aangeeft dat er sprake is van een 'uitstekend' aansluiten) + (2 * het aantal personen dat aangeeft dat er sprake is van 'goed' aansluiten) + (1 * het aantal personen dat aangeeft dat er sprake is van 'voldoende' aansluiten) - (2 * het aantal personen dat aangeeft dat er sprake is van 'zeer slecht' aansluiten) - (1 * het aantal personen dat aangeeft dat er sprake is van 'slecht' aansluiten)] / aantal respondenten.

Tabel 2-6 De kwaliteit van de aansluiting tussen het (beroeps)onderwijs en de arbeidsmarkt is

	2008		2007		2006
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals	Arbeidsmarkt-professionals
uitstekend ¹	0%	0%	0%	0%	NA
goed	5%	3%	5%	2%	1%
voldoende	22%	23%	22%	23%	16%
matig	49%	53%	48%	51%	52%
slecht	15%	15%	15%	17%	21%
zeer slecht	3%	3%	4%	5%	6%
weet niet / geen mening	6%	2%	6%	1%	3%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1565)	100% (N=671)	100% (N=733)

¹ Deze antwoordcategorie was in 2006 niet aanwezig (NA).

3 Arbeidsmobiliteit

Diverse vragen in de enquête hebben betrekking op het onderwerp arbeidsmobiliteit. In welke mate is er anno 2008 sprake van mobiliteit en wat wordt voor de nabije toekomst verwacht? Op de eerste plaats bezien we de externe arbeidsmobiliteit. Hiermee wordt bedoeld op het vrijwillig wisselen van werkgever.

Tabel 3-1 laat zien dat in 2008 om en nabij de helft van de arbeidsmarktprofessionals van mening is dat de externe mobiliteit te gering is, 35% vindt deze voldoende en 6% te groot. De Nederlandse bevolking heeft een duidelijk andere mening: van hen vindt slechts 30% dat er sprake is van te weinig externe mobiliteit. Echter, een groot deel geeft als antwoord ‘weet niet’. De verschillen ten opzichte van 2007 zijn beperkt. De diverse onderscheiden groepen arbeidsmarktprofessionals laten een nagenoeg identiek beeld zien. Zie Grafiek 6 in Bijlage 1.

Tabel 3-1 Beoordeling huidige mate externe arbeidsmobiliteit

	2008		2007	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals
te veel	5%	6%	7%	5%
genoeg	40%	35%	40%	38%
te weinig	30%	52%	26%	48%
weet niet	24%	7%	26%	9%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1565)	100% (N=671)

Wat betreft de toekomst verwacht iets minder dan 60% van de arbeidsmarktprofessionals een (voornamelijk) lichte toename van de externe arbeidsmobiliteit, vorig jaar was dat nog driekwart van de arbeidsmarktprofessionals; zie Tabel 3-2. De gemiddelde Nederlander ziet dat minder gebeuren: hier is bijna 45% van de respondenten van mening dat deze vorm van mobiliteit zal toenemen; zie ook Grafiek 4 in Bijlage 1 voor de verschillen tussen de groepen arbeidsmarktprofessionals.

Tabel 3-2 Verwachting ontwikkeling externe arbeidsmobiliteit

	2008 (periode tot 2011)		2007 (periode tot 2010)	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals
fors toenemen	1%	6%	3%	8%
licht toenemen	42%	52%	42%	67%
gelijk blijven	37%	29%	37%	19%
afnemen	8%	12%	6%	3%
fors afnemen	0%	1%	0%	1%
weet niet / geen mening	12%	0%	13%	2%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1565)	100% (N=671)

Wat betreft intersectorale arbeidsmobiliteit (het vrijwillig overstappen naar een andere sector of branche) verwacht 45% van de arbeidsmarktprofessionals dat deze licht zal toenemen, 2% dat deze sterk zal toenemen en 40% dat deze vorm van arbeidsmobiliteit gelijk zal blijven (Tabel 3-3). Daarnaast verwacht 9% een daling, terwijl 4% geen antwoord kan geven. De gemiddelde Nederlander ziet in 32% van de gevallen een toename plaatsvinden, maar bijna een op de vijf Nederlanders antwoordt 'weet niet'. Ten opzichte van vorig jaar zijn de verschillen wederom beperkt. Voor een overzicht van de verschillen tussen de onderscheiden groepen arbeidsmarktprofessionals zij verwezen naar Grafiek 4 in Bijlage 1.

Tabel 3-3 Verwachting ontwikkeling intersectorale mobiliteit

	2008 (periode tot 2011)		2007 (periode tot 2010)	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals
fors toenemen	1%	2%	1%	2%
licht toenemen	31%	45%	30%	46%
gelijk blijven	43%	40%	47%	43%
afnemen	7%	8%	4%	3%
fors afnemen	0%	1%	0%	0%
weet niet	18%	4%	18%	6%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1565)	100% (N=672)

Over de interne mobiliteit (functiewisseling) zijn de arbeidsmarktprofessionals negatiever in vergelijking met de externe mobiliteit. Hier vindt 65% dat deze vorm van mobiliteit te gering is, terwijl 22% aangeeft dat de interne mobiliteit voldoende groot is (Tabel 3-4). Van de Nederlandse bevolking is 39% respectievelijk 32% deze mening toegedaan. Maar ook hier zien we in de laatste groep een hoog percentage respondenten dat 'weet niet' als antwoord geeft. Verder zien we dat de arbeidsmarktprofessionals vrij unaniem dezelfde opvatting hebben; zie Grafiek 6 in Bijlage 1.

Tabel 3-4 Beoordeling huidige mate interne arbeidsmobiliteit

	2008		2007	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals
te veel	2%	3%	2%	2%
genoeg	32%	22%	29%	24%
te weinig	39%	65%	39%	65%
weet niet	27%	9%	30%	9%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1565)	100% (N=672)

4 Internationalisering

De arbeidsmarkt wordt steeds internationaler. Op de arbeidsmarkt in Nederland worden onder meer als gevolg van de vergrijzing structurele personeelstekorten voorzien. Hoe kan Nederland de juiste werknemers binden en behouden? Is het concurrerend vermogen van de Nederlandse economie bestand tegen de internationale ontwikkelingen? Wat betekent de internationalisering voor de competenties van werknemers? Over deze kwesties gaat dit jaar het Najaarscongres van de RWI met als titel ‘Grensverleggende arbeid. De Nederlandse arbeidsmarkt in internationaal perspectief’. Een belangrijk deel van de arbeidsmarktenquête 2008 is dan ook gewijd aan het thema internationalisering van de arbeidsmarkt. Zo wordt duidelijk welke opvattingen over dit onderwerp er onder de arbeidsmarktprofessionals en onder de Nederlandse bevolking leven.

Achtereenvolgens komen de volgende vragen aan de orde:

- Zijn Nederlandse bedrijven sterk genoeg om zich zonder overheidssteun in de wereldeconomie staande te houden?
- Welke regio heeft de meeste invloed op de Nederlandse arbeidsmarkt?
- Biedt de toenemende internationalisering kansen of levert zij juist bedreigingen op voor diverse groepen werknemers?
- Beschikken werknemers in Nederland over voldoende kennis en competenties om zich staande te houden, ongeacht de toenemende internationalisering?
- Wordt in het Nederlandse (beroeps)onderwijs voldoende aandacht besteed aan de internationalisering van de arbeidsmarkt?
- Welke ontwikkeling wordt verwacht als het gaat om offshoring, onderverdeeld naar opleidingsniveau?
- Is het wenselijk de Europese Unie verder uit te breiden als antwoord op de toenemende vergrijzing op de arbeidsmarkt?
- Wat zijn de mogelijke effecten van de internationalisering op het ontstaan van sociale problemen, het niveau van de sociale voorzieningen en het loonpeil in Nederland?
- In welke mate is Nederland aantrekkelijk als vestigingsland voor diverse groepen personen?
- Welke factoren spelen een rol bij de afweging om zich in een ander land te vestigen?

Zijn Nederlandse bedrijven sterk genoeg?

De toenemende internationalisering van de economie en de arbeidsmarkt heeft zowel positieve als negatieve aspecten. De eisen aan het concurrentievermogen van veel bedrijven worden steeds hoger. Als eerste werd aan de ondervraagden de volgende stelling voorgelegd⁷: “Nederlandse bedrijven zijn sterk genoeg om zich zonder overheidssteun in de wereldeconomie staande te houden.” De arbeidsmarktprofessionals en de Nederlandse bevolking zijn hierover vrij eensgezind. Van de arbeidsmarktprofessionals gaf een kleine meerderheid (52%) aan het hier (zeer) mee eens te zijn (Tabel 4-1), en onder de Nederlandse bevolking is bijna de helft (47%) het er (zeer) mee eens. Oneens met de stelling toont zich 17% van de arbeidsmarktprofessionals en 13% van de Nederlandse bevolking. Tussen de diverse groepen arbeidsmarktprofessionals doen zich hierbij geen grote verschillen voor.

Tabel 4-1 Stelling: Nederlandse bedrijven zijn sterk genoeg om zich zonder overheidssteun in de wereldeconomie staande te houden

	2008	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarktprofessionals
zeer mee eens	3%	5%
mee eens	44%	47%
Neutraal	31%	27%
mee oneens	12%	16%
zeer mee oneens	1%	1%
weet niet	10%	5%
Totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)

Welke regio heeft de meeste invloed?

De volgende vraag betreft de regio die – gegeven de toegenomen invloeden van buitenaf – volgens de ondervraagden de meeste invloed op de Nederlandse arbeidsmarkt heeft. Het vaakst genoemd wordt hier Europa (arbeidsmarktprofessionals: 54%, Nederlandse bevolking 46%, zie Tabel 4-2). Azië wordt ongeveer half zo vaak genoemd, en Noord-Amerika door bijna 10% in beide groepen. Slechts weinig respondenten denken dat Midden- en Zuid-Amerika, Rusland of het Midden-Oosten de meeste invloed hebben. Afrika en Australië worden door niemand genoemd.

⁷ Merk op dat deze vragen zijn afgenomen voordat de kredietcrisis Nederland serieus trof. Als de vragenlijst nu zou worden afgenomen zou het beeld aanzienlijk negatiever kunnen zijn.

Tabel 4-2 Regio met de meeste invloed op de Nederlandse arbeidsmarkt

	2008	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals
Europa	46%	54%
Noord-Amerika	9%	9%
Midden- en Zuid-Amerika	2%	2%
Rusland	2%	2%
Midden-Oosten	4%	2%
Azië	26%	28%
Afrika	0%	0%
Australië	0%	0%
weet niet	11%	4%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)

Kansen of bedreigingen?

De buitenlandse invloed op de Nederlandse arbeidsmarkt kan zowel positief als negatief zijn. Voor sommige groepen werknemers kan de buitenlandse invloed een bedreiging vormen, terwijl zij voor anderen juist kansen biedt. De vraag in hoeverre de toenemende invloed van buitenaf kansen of bedreigingen opleveren voor diverse groepen op de Nederlandse arbeidsmarkt levert het volgende beeld op (zie Tabel 4-3).

Tabel 4-3 De Nederlandse economie heeft in steeds sterkere mate te maken met invloeden van buitenaf. In hoeverre levert deze ontwikkeling kansen of bedreigingen op voor de volgende groepen op de Nederlandse arbeidsmarkt?

	2008							
	Hoogopgeleiden		Middelbaar opgeleiden		Laagopgeleiden		Werkzoekenden	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals
zeer bedreigend	1%	0%	0%	0%	11%	21%	14%	16%
bedreigend	6%	2%	7%	11%	48%	54%	37%	41%
in gelijke mate kansrijk en bedreigend	22%	18%	43%	43%	23%	17%	29%	29%
kansrijk	42%	60%	38%	41%	7%	5%	9%	10%
zeer kansrijk	20%	18%	3%	5%	2%	1%	2%	1%
weet niet	9%	1%	9%	1%	9%	1%	10%	3%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1851)	100% (N=526)

Voor hoger opgeleiden levert de toenemende invloed van buitenaf vooral kansen op. Van de arbeidsmarktprofessionals denkt 78% er zo over (Tabel 4-3). De Nederlandse bevolking is wat minder optimistisch: van hen acht 62% de hoger opgeleiden kansrijk of zeer kansrijk onder de toenemende invloed van buitenaf. Voor middelbaar opgeleiden levert de invloed van buitenaf eveneens meer kansen dan bedreigingen op: ruim 40% van zowel de arbeidsmarktprofessionals als de Nederlandse bevolking acht hen kansrijk of zeer kansrijk, en een vrijwel even grote groep denkt dat voor middelbaar opgeleiden kansen en bedreigingen ongeveer in evenwicht zijn.

Voor werkzoekenden en laag opgeleiden vormt de toenemende invloed van buitenaf vooral een bedreiging. Arbeidsmarktprofessionals zijn voor deze groepen pessimistischer dan de gemiddelde Nederlander. De arbeidsmarktprofessionals zijn vooral ten aanzien van de laag opgeleiden nogal pessimistisch: zo'n 75% denkt dat de invloed van buiten voor deze groep bedreigend of zeer bedreigend is. Onder de Nederlandse bevolking ligt het vergelijkbare percentage op 59%. Voor werkzoekenden ligt het percentage iets lager: 57% van de arbeidsmarktprofessionals en 51% van de Nederlandse bevolking is van mening dat de invloeden van buitenaf voor deze groep bedreigend of zelfs zeer bedreigend zijn.

Tussen de diverse groepen arbeidsmarktprofessionals zijn de verschillen in het algemeen niet erg groot (zie ook Grafiek 7). Wel zijn werknemersvertegenwoordigers iets negatiever dan de anderen over de kansen voor middelbaar opgeleiden en werkzoekenden, terwijl de vertegenwoordigers van de werkgevers voor de laatste groep juist wat optimistischer zijn.

Tabel 4-4 Voelt u zich in uw eigen arbeidsmarktpositie bedreigd door de internationalisering van de Nederlandse arbeidsmarkt?

	2008	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarktprofessionals
ja	4%	5%
nee	57%	88%
weet niet	4%	2%
niet van toepassing	34%	5%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)

De internationalisering vormt voor slechts een klein deel van de respondenten een bedreiging voor de eigen arbeidsmarktpositie (Tabel 4-4). Zo'n 5% van zowel de arbeidsmarktprofessionals als de Nederlandse bevolking voelt zich in zijn

arbeidsmarktpositie bedreigd. Onder de lager opgeleiden blijkt dit percentage wel hoger te liggen maar ook in deze groep voelt een grote meerderheid zich niet bedreigd in zijn eigen arbeidsmarktpositie. Lager opgeleiden zijn over hun eigen positie dus optimistischer dan wat op grond van Tabel 4-3 verwacht zou worden.

Werknemers: voldoende kennis en competenties?

Met betrekking tot de stelling dat werknemers in Nederland over voldoende kennis en competenties beschikken om zich staande te houden ongeacht de internationalisering van de arbeidsmarkt is de Nederlandse bevolking wat optimistischer dan de arbeidsmarktprofessionals (Tabel 4-5). Bijna de helft van de Nederlandse bevolking is het ermee eens, tegen zo'n 40% van de arbeidsmarktprofessionals. Anderzijds is 14% van de Nederlandse bevolking het ermee oneens, tegen 31% van de arbeidsmarktprofessionals. Tussen de diverse groepen arbeidsmarktprofessionals doen zich daarbij geen opvallende verschillen voor (zie ook Grafiek 8).

Tabel 4-5 Stelling: Werknemers in Nederland beschikken over voldoende kennis en competenties om zich staande te houden, ongeacht de internationalisering van de arbeidsmarkt

	2008	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals
zeer mee eens	2%	1%
mee eens	47%	39%
neutraal	29%	27%
mee oneens	13%	29%
zeer mee oneens	1%	2%
weet niet	7%	2%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)

Wordt in het onderwijs voldoende aandacht besteed aan internationalisering?

Ook over de stelling dat in het Nederlandse (beroeps)onderwijs voldoende aandacht wordt besteed aan de internationalisering van de arbeidsmarkt is de Nederlandse bevolking iets positiever dan de arbeidsmarktprofessionals (Tabel 4-6). In beide groepen overtreft het aantal respondenten dat het niet met de stelling eens is ruim het aantal voorstanders, maar onder de arbeidsmarktprofessionals zijn de tegenstanders ruim in de meerderheid (57%), terwijl onder de Nederlandse bevolking 36% het niet met de stelling eens is. Opnieuw zijn de verschillen tussen de diverse groepen arbeidsmarktprofessionals niet groot.

Tabel 4-6 Stelling: In het Nederlandse (beroeps)onderwijs wordt voldoende aandacht besteed aan de internationalisering van de arbeidsmarkt

	2008	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals
zeer mee eens	1%	0%
mee eens	12%	8%
neutraal	24%	19%
mee oneens	33%	49%
zeer mee oneens	3%	6%
weet niet	27%	17%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)

Verwachte ontwikkelingen als het gaat om offshoring

Een van de elementen van de internationalisering van de arbeidsmarkt betreft *offshoring*, de verplaatsing van productie- en ontwikkelingscapaciteit naar landen buiten Europa. In de arbeidsmarktenquête is een vraag opgenomen naar de verwachte ontwikkeling van offshoring tot 2011, onderverdeeld naar opleidingsniveau: hoog gekwalificeerde arbeid, middelbaar gekwalificeerde arbeid en laag gekwalificeerde arbeid. Voor hoog gekwalificeerde arbeid verwacht 38% van de Nederlandse bevolking een stijging, terwijl ongeveer evenveel respondenten verwachten dat offshoring stabiel zal blijven (Tabel 4-7). Onder de arbeidsmarktprofessionals ligt het percentage dat voor hoog gekwalificeerde arbeid een stijging van de offshoring verwacht met 46% wat hoger dan het percentage dat denkt dat offshoring stabiel blijft. Voor middelbaar gekwalificeerde arbeid verwachten zowel de Nederlandse bevolking als de arbeidsmarktprofessionals iets vaker een toename van de offshoring: 43%, respectievelijk 53%. Het vaakst wordt voor laag gekwalificeerde

arbeid een stijging verwacht: 53%, respectievelijk 65%. Opvallend is dat in de laatste groep ook vaker een forse stijging dan een lichte stijging wordt verwacht.

Als we de meningen van de verschillende groepen arbeidsmarktprofessionals vergelijken, valt op dat de vertegenwoordigers van de werknemers voor hoger en middelbaar gekwalificeerde arbeid wat vaker een toename van offshoring verwachten dan de overige groepen (Grafiek 9).

Europese Unie verder uitbreiden?

Door de vergrijzing in Europa zal op termijn het aantal werknemers op de arbeidsmarkt dalen. Een van de mogelijke keuzes om hieraan het hoofd te bieden is het uitbreiden van de Europese Unie. Aan de deelnemers aan de arbeidsmarktenquête is de vraag voorgelegd of men dat gewenst acht. Een meerderheid van zowel de Nederlandse bevolking (51%) als de arbeidsmarktprofessionals (56%) acht dat niet of nauwelijks of helemaal niet gewenst en nog eens ongeveer een derde acht het slechts in beperkte mate gewenst (Tabel 4-8). Tussen de diverse groepen arbeidsmarktprofessionals doen zich daarbij geen significante verschillen voor.

Tabel 4-7 Verwachte ontwikkeling in de periode tot 2011 als het gaat om offshoring, onderverdeeld naar opleidingsniveau

	2008					
	Hoog gekwalificeerde arbeid		Middelbaar gekwalificeerde arbeid		Laag gekwalificeerde arbeid	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals
forse stijging	8%	5%	4%	5%	31%	38%
lichte stijging	30%	41%	39%	48%	22%	27%
Stabiel	39%	40%	40%	36%	17%	18%
lichte daling	9%	8%	5%	6%	12%	9%
forse daling	1%	1%	0%	0%	5%	3%
weet niet	12%	6%	12%	5%	13%	5%
Totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1851)	100% (N=526)

Tabel 4-8 De Europese beroepsbevolking vergrijst. Daardoor zullen er op termijn minder werknemers zijn op de arbeidsmarkt. In hoeverre acht u het gewenst dat de Europese Unie om die reden verder wordt uitgebreid?

	2008	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals
helemaal niet	24%	27%
niet of nauwelijks	27%	29%
in beperke mate	35%	33%
in hoge mate	4%	8%
in zeer hoge mate	0%	1%
weet niet	10%	3%
Totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)

Mogelijke effecten van internationalisering op het ontstaan van sociale problemen, het niveau van de sociale voorzieningen en het loonpeil

Een van de mogelijke redenen waarom een uitbreiding van de Europese Unie op weinig enthousiasme kan rekenen, is dat verdergaande arbeidsmobiliteit invloed zou kunnen hebben op het ontstaan van sociale problemen in de Nederlandse samenleving. Inderdaad verwacht een meerderheid van zowel de Nederlandse bevolking als van de arbeidsmarktprofessionals op zijn minst een lichte toename van de sociale problemen als gevolg van de verdergaande internationale arbeidsmobiliteit. (Tabel 4-9).

Tabel 4-9 Invloed van verdergaande internationale arbeidsmobiliteit op het ontstaan van sociale problemen in de Nederlandse samenleving

	2008	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals
sterke afname sociale problemen	0%	0%
lichte afname	3%	5%
blijft gelijk	25%	24%
lichte toename	45%	50%
sterke toename	15%	18%
weet niet	11%	3%
Totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)

Internationalisering van de arbeidsmarkt zou ook gevolgen kunnen hebben voor het niveau van de sociale voorzieningen in Nederland. Een ruime meerderheid van zowel de Nederlandse bevolking (59%) als de arbeidsmarktprofessionals (70%) verwacht inderdaad een afname van het niveau van de sociale voorzieningen in Nederland als gevolg van de internationalisering van de arbeidsmarkt (Tabel 4-10). De professionals werkzaam in de uitvoering zijn daarover nog iets somberder dan de andere groepen (Grafiek 10).

Tabel 4-10 In welke mate zal het niveau van sociale voorzieningen in Nederland veranderen als gevolg van de internationalisering van de arbeidsmarkt

	2008	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals
in sterke mate afnemen	5%	8%
Afnemen	54%	62%
gelijk blijven	29%	26%
Toenemen	3%	2%
in sterke mate toenemen	0%	0%
weet niet	8%	3%
Totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)

Over de gevolgen van de internationalisering voor het loonpeil is men in meerderheid wat minder pessimistisch. Ruim een kwart van de Nederlandse bevolking en iets meer dan een derde van de arbeidsmarktprofessionals verwacht dat het loonpeil in Nederland zal dalen als gevolg van de internationalisering van de arbeidsmarkt (Tabel 4-11). De arbeidsmarktprofessionals werkzaam bij de overheid blijken daarover wat minder pessimistisch dan de overige groepen.

Tabel 4-11 In welke mate zal in uw ogen het loonpeil in Nederland veranderen als gevolg van de internationalisering van de arbeidsmarkt?

	2008	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals
Het loonpeil zal:		
in sterke mate afnemen	2%	1%
Afnemen	26%	34%
gelijk blijven	48%	42%
Toenemen	13%	16%
in sterke mate toenemen	0%	1%
weet niet	11%	6%
Totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)

De aantrekkingskracht van Nederland

Een van de belangrijkste aspecten van de steeds verdergaande internationalisering van de arbeidsmarkt betreft het feit dat steeds meer buitenlanders zich al dan niet tijdelijk in Nederland vestigen, terwijl andersom steeds meer Nederlanders voor een avontuur op de arbeidsmarkt buiten Nederland kiezen. De respondenten is gevraagd in hoeverre Nederland aantrekkelijk is als vestigingsland voor de volgende groepen: medewerkers van internationale non-profitorganisaties, topbestuurders van internationaal opererende bedrijven, hoogopgeleide kenniswerkers, vaklieden, laagopgeleide werkers, en studenten. Hoewel de meningen nogal verdeeld zijn, kan uit de antwoorden (Tabel 4-12) het volgende beeld gedestilleerd worden. Als aantrekkelijk vestigingsland scoort Nederland het hoogst voor vaklieden (gemiddeld dichter bij goed dan bij voldoende), gevolgd door hoogopgeleide kenniswerkers en studenten (gemiddeld ruim voldoende). Gemiddeld net voldoende scoort het vestigingsklimaat voor medewerkers van internationale non-profitorganisaties en topbestuurders van internationaal opererende bedrijven. Het minst aantrekkelijk is Nederland voor laag opgeleide werkers. De arbeidsmarktprofessionals blijken voor deze groep nog iets pessimistischer dan de Nederlandse bevolking, terwijl de gemiddelden voor de overige groepen nauwelijks verschillen. De verschillen tussen de diverse groepen arbeidsmarktprofessionals zijn verder gering (zie Grafiek 11).

Tabel 4-12 In welke mate is Nederland aantrekkelijk als vestigingsland voor onderstaande buitenlandse groepen

		2008					
		Medewerkers internationale non-profit organisaties		Topbestuurders internationaal opererende bedrijven		Hoogopgeleide kenniswerkers	
		Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals
zeer slecht		1%	0%	1%	1%	1%	0%
slecht		5%	6%	6%	7%	3%	3%
matig		17%	20%	21%	20%	12%	15%
voldoende		31%	30%	25%	32%	28%	25%
goed		24%	29%	28%	29%	37%	46%
uitstekend		4%	5%	8%	5%	9%	7%
weet niet		17%	9%	12%	6%	10%	4%
totaal		100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1851)	100% (N=526)
		Vaklieden		Laagopgeleide werkers		Studenten	
		Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt-professionals
zeer slecht		0%	0%	3%	7%	1%	1%
slecht		2%	3%	13%	17%	4%	2%
matig		7%	9%	22%	25%	12%	15%
voldoende		24%	25%	22%	22%	32%	35%
goed		43%	45%	22%	20%	31%	37%
uitstekend		15%	14%	8%	5%	9%	6%
weet niet		9%	4%	9%	4%	11%	5%
totaal		100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1851)	100% (N=526)	100% (N=1851)	100% (N=526)

Vertrek naar het buitenland: factoren van belang

Het laatste aspect van de internationalisering van de arbeidsmarkt waarover in de arbeidsmarktenquête 2008 een vraag is gesteld, betreft de factoren die een rol kunnen spelen bij de beslissing om zich in een ander land te vestigen. De respondenten is gevraagd een aantal mogelijke factoren op een rijtje te zetten en weer te geven welke van deze factoren bij de mogelijke beslissing om te emigreren belangrijk zijn en welke niet. Als mogelijke van belang zijnde factoren werden onderscheiden: een beter salarisperspectief in het buitenland, het opdoen van werkervaring in het buitenland, het opdoen van levenservaring in het buitenland, een beter carrièreperspectief in het buitenland, het leef- en woonklimaat in het buitenland en het leef- en woonklimaat in Nederland. De respondenten

van het CentERpanel is gevraagd vijf van deze zes factoren in volgorde van belangrijkheid te ordenen. Opmerkelijk is dat bij de afweging om zich in een ander land te vestigen leef- en woonklimaat in het buitenland en in Nederland zwaarder wegen dan mogelijke perspectieven op een beter salaris of een snellere carrière (Tabel 4-13). Ook het opdoen van levens- of werkervaring in het buitenland komt bij de meeste respondenten niet verder dan de derde of vierde plaats.

Als eerste factor wordt het vaakst genoemd het leef- en woonklimaat in het buitenland (37%). Nog eens 27% noemt deze factor als tweede en 13% als derde. Het leef- en woonklimaat in Nederland is eveneens belangrijk: 30% noemt deze factor als eerste en 17% als tweede⁸. Het opdoen van levenservaring in het buitenland wordt met 24% het vaakst als derde factor van belang genoemd, en ook relatief vaak als tweede, vierde of vijfde factor. Het opdoen van werkervaring in het buitenland is het vaakst de vierde factor (25%), maar ook nog vrij vaak derde of vijfde factor van belang. Door 21% wordt een beter salarisperspectief als vierde factor opgevoerd, en door nog eens 34% als derde of vijfde. Een beter carrièreperspectief wordt het vaakst als vijfde factor genoemd (21%) maar is ook nog al eens de eerste, tweede, derde of vierde factor (alle vier tussen 12% en 17%).

Aan de arbeidsmarktprofessionals is de vraag naar de factoren die bij de afweging om zich in het buitenland te vestigen een belangrijke rol spelen op een iets andere manier gesteld. Zij moesten van alle zes genoemde factoren aangeven of ze belangrijk of onbelangrijk waren of iets daartussenin. De arbeidsmarktprofessionals hoefden dus niet per se een volgorde aan te geven: twee of meer factoren konden ook als even belangrijk of onbelangrijk worden aangemerkt. Ondanks de afwijkende vraagstelling blijken de antwoorden opvallend vergelijkbaar met die van de Nederlandse bevolking: vooral het leef- en woonklimaat in het buitenland en het leef- en woonklimaat in Nederland zijn van belang bij de afweging om zich in het buitenland te vestigen. Deze factoren worden beide door 29% van de arbeidsmarktprofessionals als belangrijk aangemerkt, en nog eens door respectievelijk 41% en 31% als eerder belangrijk dan onbelangrijk.

⁸ Personen die daadwerkelijk geëmigreerd zijn hebben ook een duidelijk negatiever oordeel over het woon- en leefklimaat in Nederland dan thuisblijvers (H. van Dalen, K. Henkens en H. Nicolaas, Emigratie: de spiegel van Hollands ongenoegen, CBS Bevolkingstrends, 1e kwartaal 2008)

Tabel 4-13 *Inschatting belang factoren die een rol kunnen spelen bij de afweging om zich in een ander land te vestigen*

	2008						
	Nederlandse bevolking						
	Factor weegt het zwaarst	Daarna het belangrijkste	Derde keus	Vierde keus	En dan		
beter salarispectief in buitenland	5%	11%	16%	21%	18%		
opdoen werkervaring in buitenland	5%	10%	18%	25%	19%		
opdoen levenservaring in buitenland	6%	15%	24%	16%	18%		
beter carrièreperspectief in buitenland	12%	14%	17%	15%	21%		
leef- en woonklimaat in buitenland	37%	27%	13%	8%	6%		
leef- en woonklimaat in Nederland	30%	17%	7%	8%	10%		
weet niet	5%	5%	6%	7%	7%		
Totaal	100% (N=1851)	100% (N=1851)	100% (N=1851)	100% (N=1851)	100% (N=1851)		
	Arbeidsmarktprofessionals						
	5 (belangrijk)	4	3	2	1 (onbelangrijk)	weet niet	totaal
beter salarispectief in buitenland	4%	22%	29%	24%	13%	8%	100%
opdoen werkervaring in buitenland	12%	39%	30%	11%	12%	3%	100%
opdoen levenservaring in buitenland	12%	42%	24%	15%	5%	3%	100%
beter carrièreperspectief in buitenland	10%	34%	33%	15%	3%	5%	100%
leef- en woonklimaat in buitenland	29%	41%	15%	15%	5%	3%	100%
leef- en woonklimaat in Nederland	29%	31%	18%	13%	5%	4%	100%

Het opdoen van levens- en werkervaring wordt door 12% van de arbeidsmarktprofessionals als belangrijk aangemerkt, door 42%, respectievelijk 39% als eerder belangrijk dan onbelangrijk, en door 24%, respectievelijk 30% als niet belangrijk en niet onbelangrijk.

Een tiende van de arbeidsmarktprofessionals denkt dat een beter carrièreperspectief in het buitenland belangrijk is en 34% acht dit eerder belangrijk dan onbelangrijk. Nog eens 33% vindt het niet belangrijk en niet onbelangrijk. Een beter salarisperspectief in het buitenland is voor 29% van de arbeidsmarktprofessionals niet belangrijk en niet onbelangrijk, voor 24% eerder onbelangrijk dan belangrijk en voor 22% eerder belangrijk dan onbelangrijk.

De diverse groepen arbeidsmarktprofessionals hechten alle in ongeveer dezelfde volgorde belang aan de zes genoemde factoren (zie ook Grafiek 12). Het leef- en woonklimaat in het buitenland is het belangrijkste, gevolgd door het leef- en woonklimaat in Nederland. Het salarisperspectief in het buitenland is het minst belangrijk. Opvallend is dat de groepen Rest en Werknemers duidelijk minder belang hechten aan de factor leef- en woonklimaat in Nederland dan de overige groepen.

Een laatste opmerkelijk resultaat van de arbeidsmarktenquête betreft de antwoorden op de vraag of men zelf graag in het buitenland zou willen werken (Tabel 4-14). Van de Nederlandse bevolking antwoordt ongeveer 20% bevestigend op deze vraag; van degenen die deze vraag op zichzelf van toepassing achten – i.h.b. de werkenden – is dat ruim 26%. Van de arbeidsmarktprofessionals geeft meer dan 35% aan graag in het buitenland te willen werken, dit percentage loopt op tot ruim 40% voor de respondenten op wie de vraag van toepassing is. De groep arbeidsmarktprofessionals met het hoogste percentage werkenden die graag in het buitenland zouden willen werken – meer dan de helft – wordt gevormd door de medewerkers van de re-integratiebedrijven (zie Grafiek 13). Omdat daarover verder geen vragen meer gesteld zijn, is niet na te gaan welke factoren aan deze bevinding ten grondslag liggen.

Tabel 4-14 Zou u zelf graag in het buitenland willen werken?

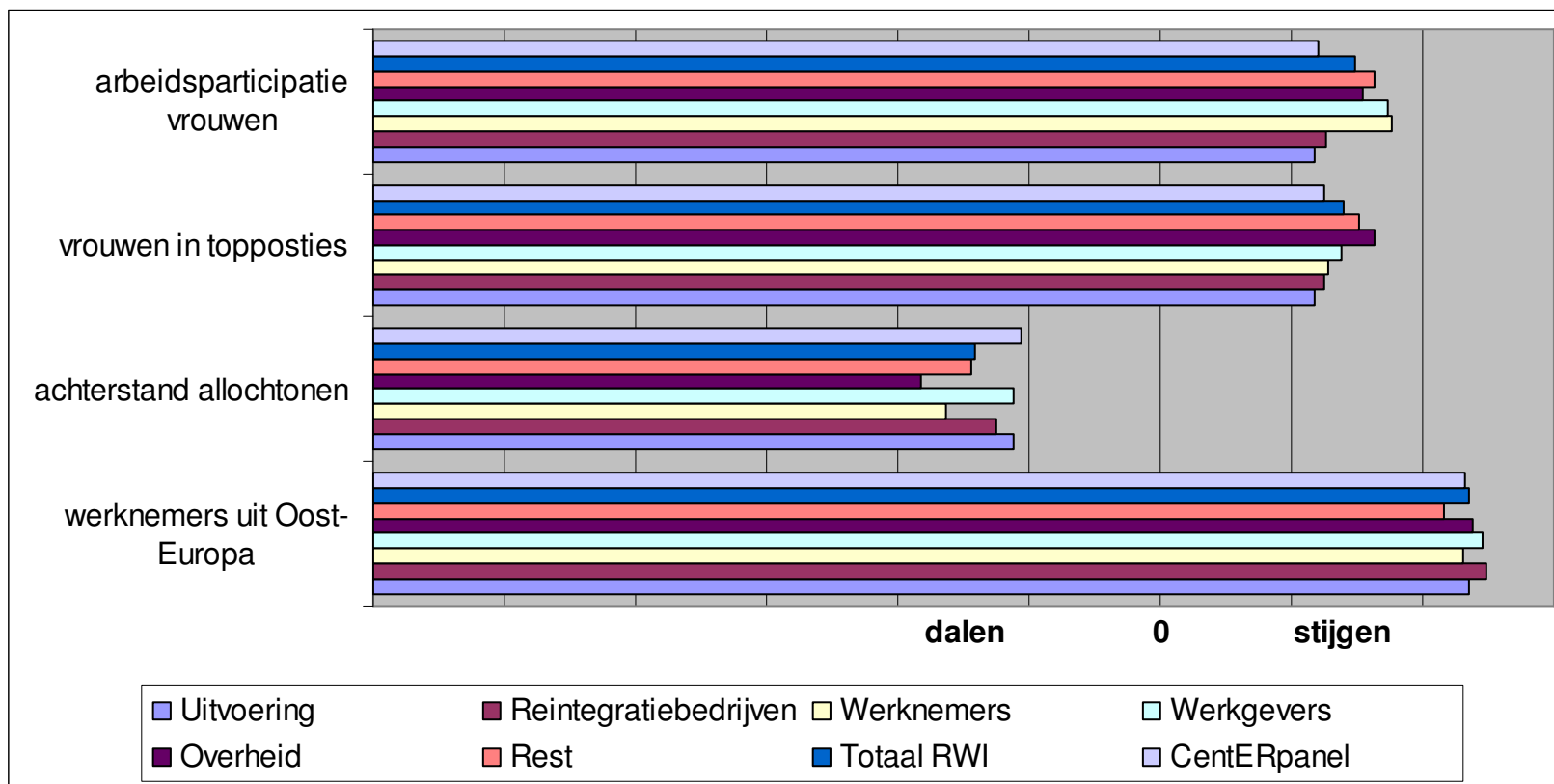
	2008	
	Nederlandse bevolking	Arbeidsmarkt- professionals
ja	20%	37%
nee	38%	42%
weet niet	17%	10%
niet van toepassing	26%	11%
totaal	100% (N=1851)	100% (N=526)

Bijlage 1 Antwoorden per respondentgroep

Grafiek 2 *Werkgelegenheid en werkloosheid: totaalindicator*

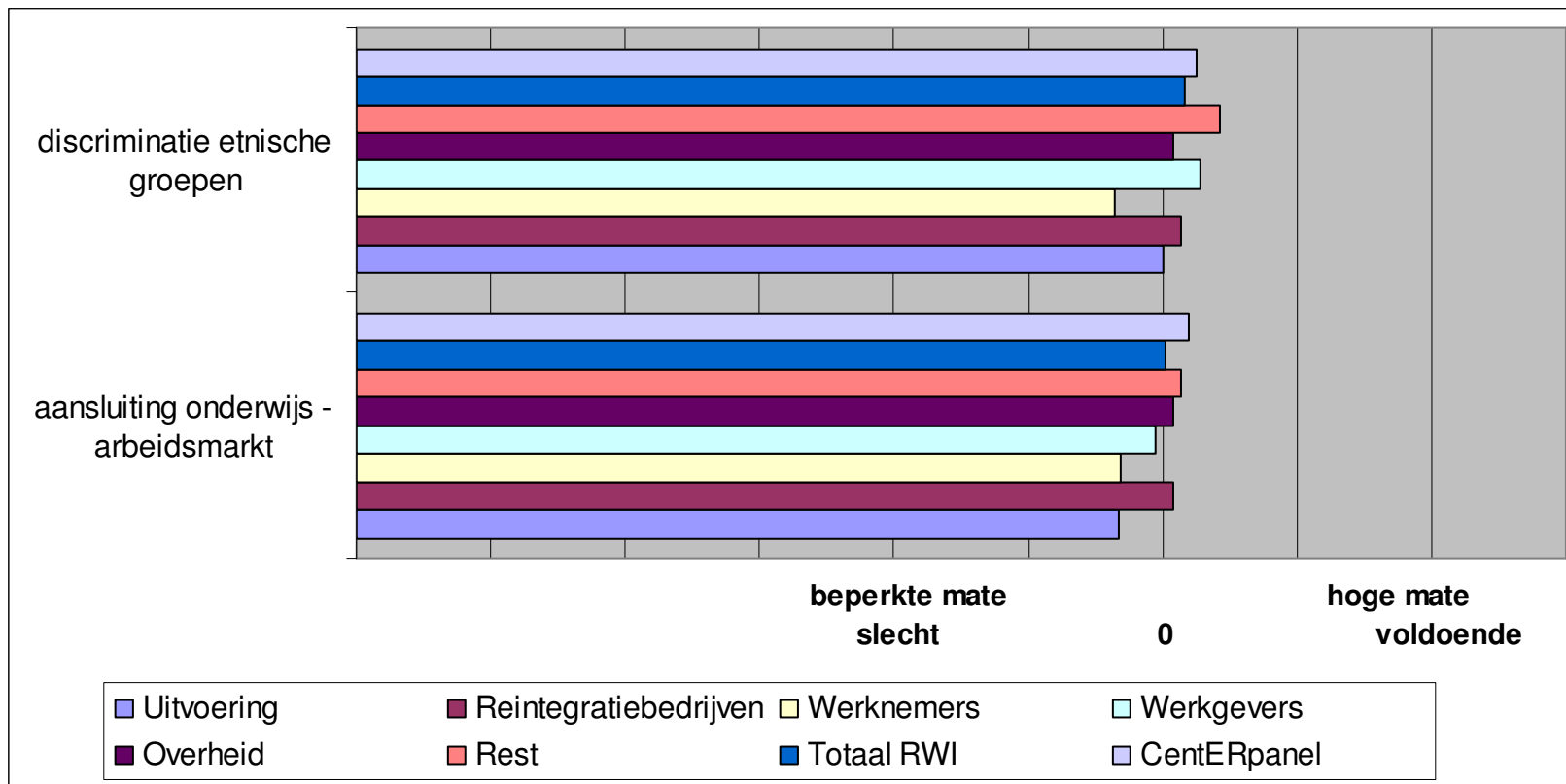
Grafiek 3 Speciale groepen: totaalindicator

Grafiek 4 Mobiliteit en inkomensverschillen totaalindicator

Grafiek 5 Meningen: totaalindicator voor antwoorden op de vragen met betrekking tot discriminatie etnische groepen en aansluiting van onderwijs en arbeidsmarkt¹

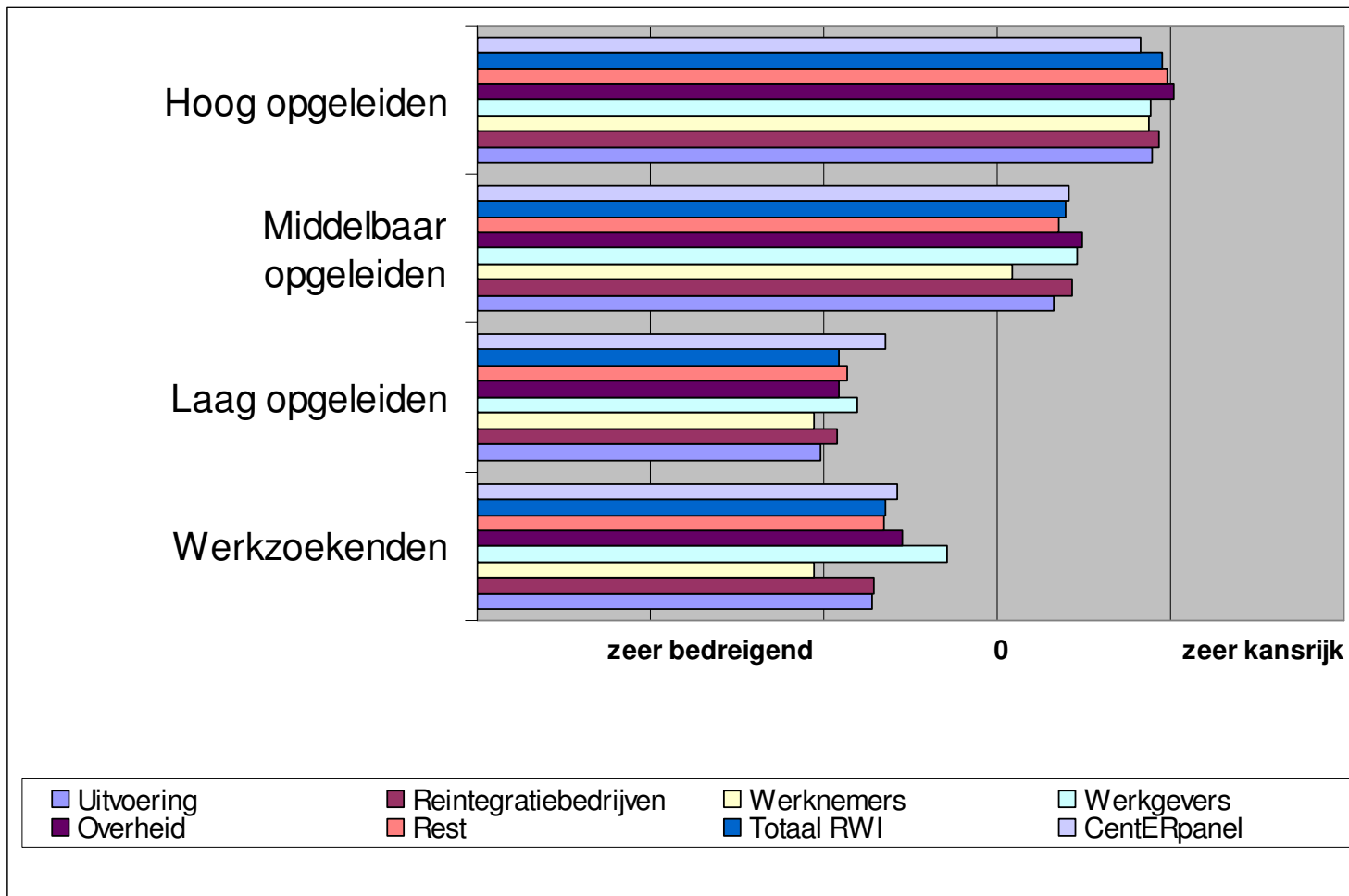

¹ De indicator over discriminatie van etnische groepen neemt gemiddeld waarde aan tussen ‘beperkte mate’ en ‘hoge mate’, en de indicator over de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt tussen ‘slecht’ en ‘voldoende’.

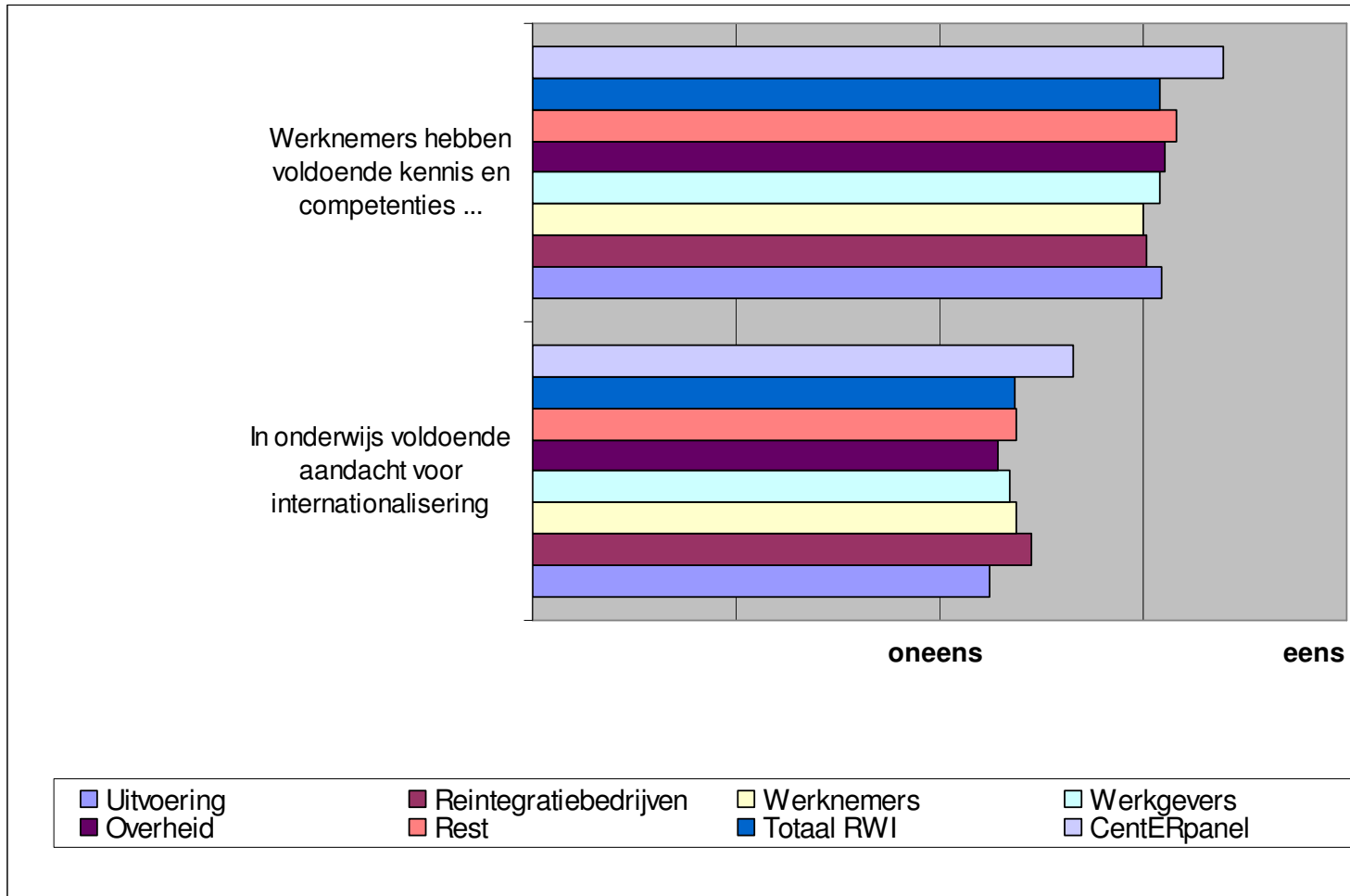
Grafiek 6 Beoordeling arbeidsmobiliteit

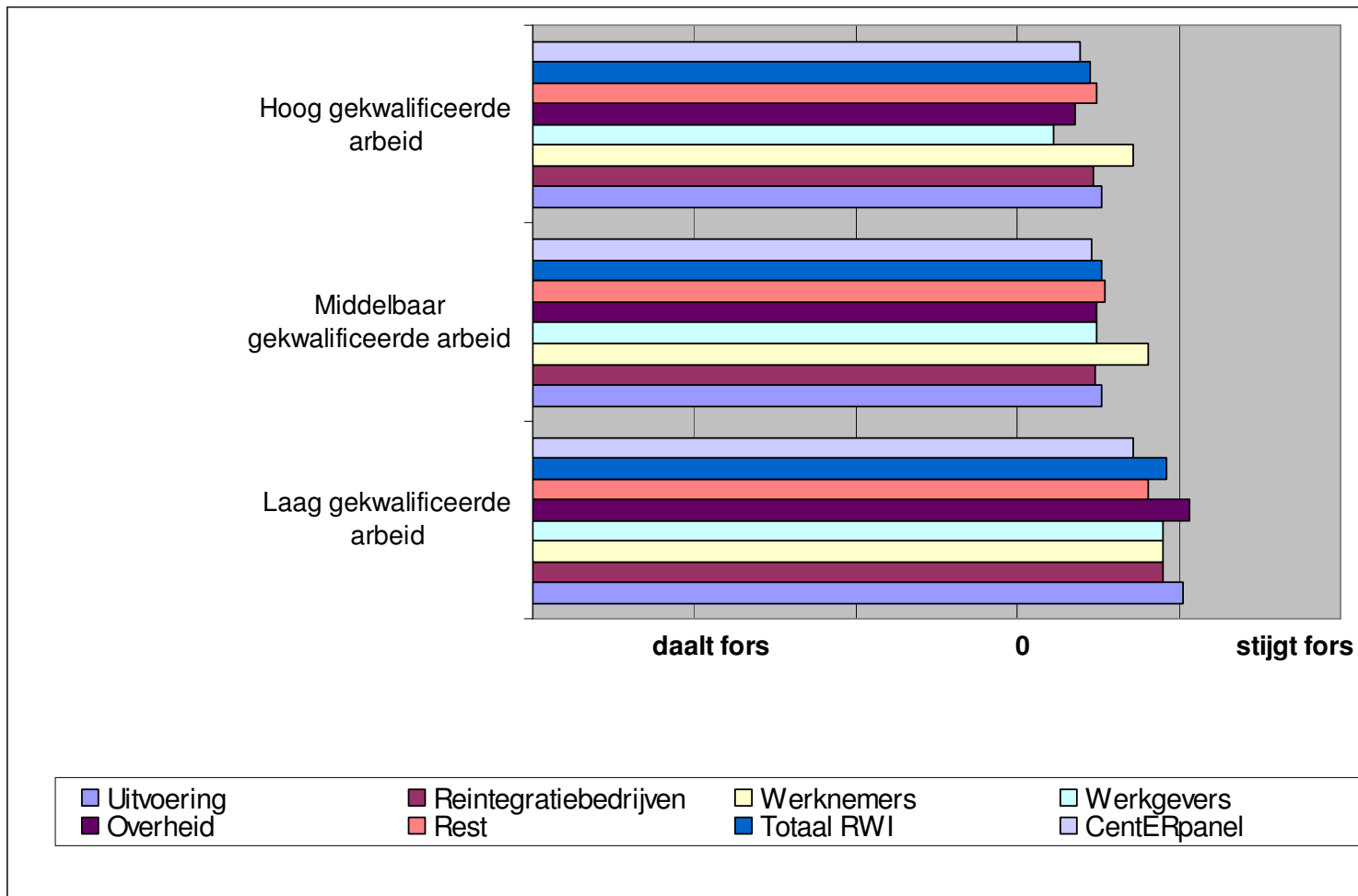
Grafiek 7 De Nederlandse economie heeft in steeds sterkere mate te maken met invloeden van buitenaf. In hoeverre levert deze ontwikkeling volgens u kansen of bedreigingen op voor de volgende groepen op de Nederlandse arbeidsmarkt?

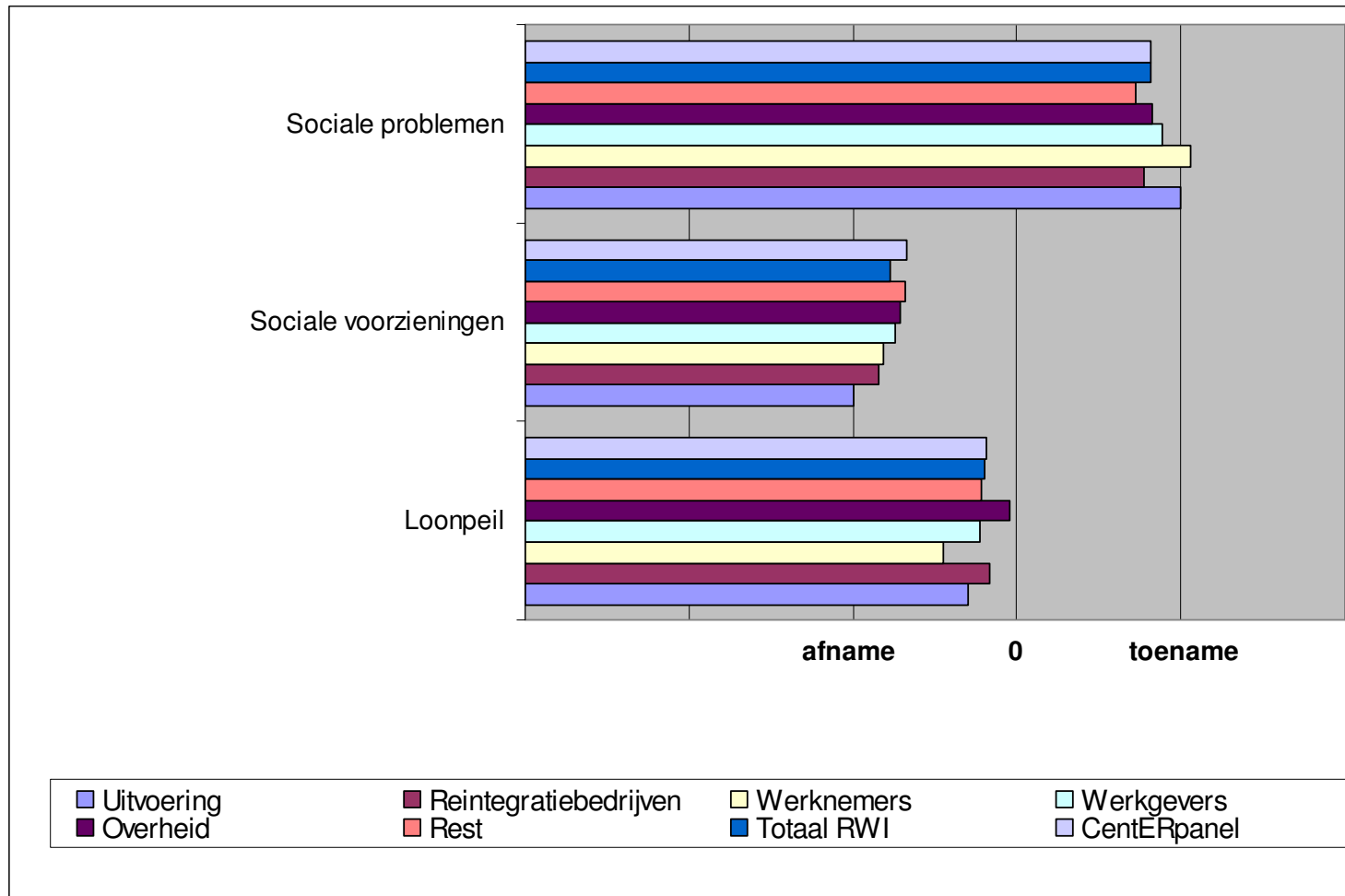
Grafiek 8 Mate van instemming met uitspraken over kennis en competenties van Nederlandse werknemers en aandacht voor internationalisering in het (beroeps)onderwijs

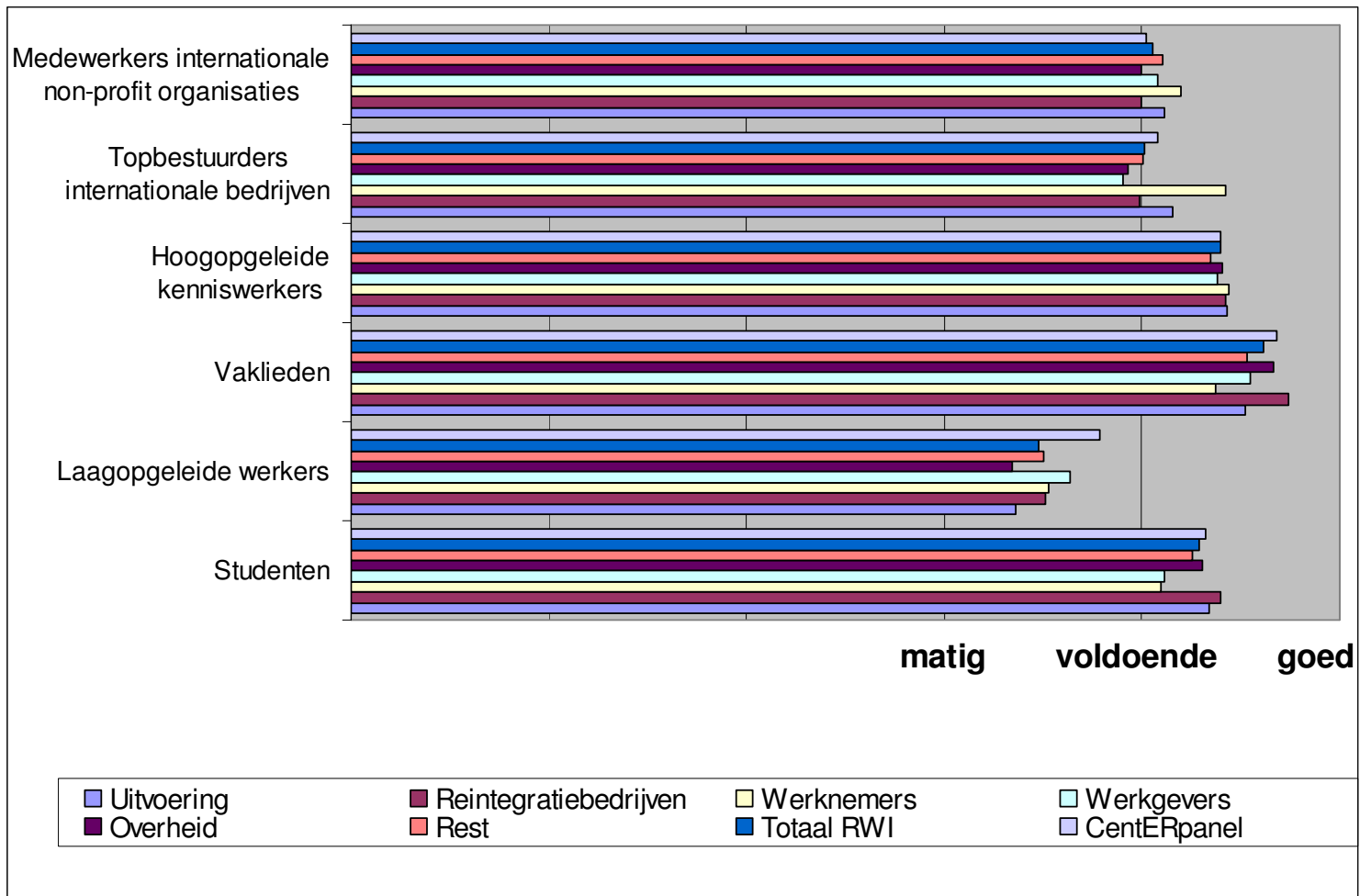
Grafiek 9 Verwachte ontwikkeling in offshoring voor diverse groepen tot 2011

Grafiek 10 Verwachtingen m.b.t. gevolgen voor Nederland van internationalisering van de arbeidsmarkt

Grafiek 11 In welke mate is Nederland aantrekkelijk als vestigingsland voor diverse groepen?

Grafiek 12 Belang van diverse factoren bij de overweging om zich in het buitenland te vestigen

Grafiek 13 Percentage dat aangeeft zelf graag in het buitenland te willen werken (indien van toepassing)

